ePublishing

Lexicographic Bulletin

Vol 4 (1948)

Lexicographic Bulletin

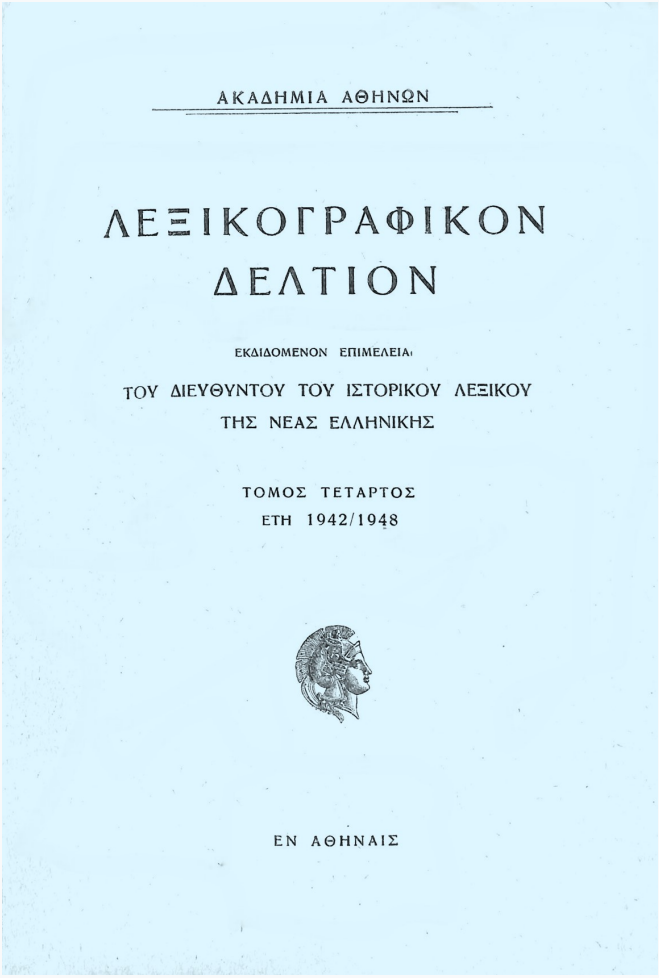

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ
ΕΤΗ 1942/1948

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Φρασεολογικά

Anthimos Papadopoulos

doi: 10.12681/ld.39429

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 05/02/2026 17:53:22

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ
ΕΤΗ 1942/1948

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ. Ι. Κουρμούλη	Γλῶσσα καὶ Λατρεία	σελ.	5 - 92
Α. Α. Παπαδοπούλου	Φρασεολογικά	»	93 - 128
Κ. Ρωμαίου	Σῦκον-συκοφάντης καὶ παράγωγα	»	129 - 136
Γ. Ι. Κουρμούλη	Καὶ πάλιν περὶ τοῦ τοπωνυμίου Χαννία	»	137 - 148
Σ. Μάνεση	Ἡ κατάληξις -ίδι ὡς περιληπτικὴ ἐν τοπωνυμίοις	»	149 - 153
Γλωσσικὴ Ἑταιρεία	Προκήρυξις διαγωνισμοῦ	»	154
Δ. Β. Βαγιακάκου	Συμβολὴ εἰς τὴν γλωσσικὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐτῶν 1939 - 1947	»	155 - 176

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ [1]

Ἐν	σελ.	129	ἀντὶ	*στάχεως*	γραπτέον	*στάχυος*
»	»	151	»	*εὕρηκα*	»	*εὕρημα*
»	»	»	»	*πικνίδιν*	»	*πυκνίδιν*
»	»	152	»	*Emil*	»	*Émile*
»	»	»	»	*Ὀγολῶν*	»	*Ὀζολῶν*
»	»	»	»	*γάλα*	»	*ὡς γάλα*
»	»	153	»	*λόγων*	»	*λύγων*
»	»	»	»	*Καλμίδι*	»	*Καλαμίδι*
»	»	165	στήλη β΄ στίχ. 6	ἀντὶ 1939	γραπτέον	1943
»	»	»	» » » 8	» 1946	»	1944

» » 173 (στήλη α΄ στίχ. 5) ἀντὶ *Αὐτόθι* γραπτέον *Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν.*

---

[1] Ἰδὲ καὶ τὰ ἐν σ. 92 διορθωτέα.

ΦΡΑΣΕΟΛΟΓΙΚΑ

Ὁ πλοῦτος γλώσσης τινὸς εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν πλοῦτον τῶν συγκεκριμένων καὶ ἀφῃρημένων ἐννοιῶν, τὰς ὁποίας κατέχει ἔθνος τι, καὶ πρὸς τὴν γλωσσοπλαστικὴν ἱκανότητά του νὰ ἐκφράσῃ ἑκάστην ἔννοιαν μὲ ἰδίαν λέξιν. Ὅσον περισσότεραι ἔννοιαι, δηλαδὴ ὅσον ἀνώτερος βαθμὸς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ πολιτισμοῦ, τόσον περισσότερος πλοῦτος.

Ὁμοίως, ὅταν λαός τις ἔχῃ τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκφράσῃ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν διὰ λέξεων περισσοτέρων τῆς μιᾶς καὶ οὕτω δημιουργῇ τὰ λεγόμενα ***συνώνυμα,*** καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ πραγματικὸν πλοῦτον τῆς γλώσσης του.

Ὡσαύτως πλοῦτος εἶναι καὶ αἱ πολλαὶ τῶν λέξεων σημασίαι, ἀποτέλεσμα μιᾶς φυσικῆς σημασιολογικῆς ἐξελίξεως, τῆς ὁποίας συντελεσταὶ εἶναι αἱ συνεκδοχαὶ καὶ αἱ μεταφοραὶ καὶ ἄλλοι ποικίλοι ψυχολογικοὶ παράγοντες.

Τέλος γλωσσικὸς πλοῦτος εἶναι καὶ αἱ λεγόμεναι ***φράσεις.*** Αὐταὶ γεννῶνται ἐκ μεταπτώσεως ἀπὸ τὴν κυριολεξίαν εἰς τὴν μεταφορικὴν χρῆσιν ἢ σχηματίζονται κατὰ σύμφυρσιν ἢ ἀναλογικὴν ἐπίδρασιν ἢ δι᾽ ἄλλον τινὰ λόγον ἢ εἶναι ἀποτέλεσμα βραχυλογικῶν ἐκφράσεων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν καὶ αὐταὶ σπουδαῖον παράγοντα εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ φραστικοῦ πλούτου, ἢ τέλος εἶναι δημιουργήματα ἐξ ἀφορμῆς τυχαίων γεγονότων καὶ ἁπλῶν περιστατικῶν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἡ νέα Ἑλληνική, κοινὴ καὶ ἰδιωματική, εἶναι τῷ ὄντι πλουσιωτάτη. Δεῖγμα μικρὸν τοῦ τοιούτου πλούτου τῆς κοινῆς δημοτικῆς εἶναι αἱ φράσεις, εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν ὁποίων προβαίνομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπιφυλασσόμενοι νὰ συνεχίσωμεν εἰς τὸ μέλλον τὴν συναγωγὴν καὶ μελέτην καὶ ἄλλων, ὥστε ν᾽ ἀποτελεσθῇ μία γλωσσικὴ ἀνθολογία πληρεστέρα, ὅσον εἶναι δυνατόν, καὶ παραστατικωτέρα τῆς ἐπιχαρίτου ἐκφράσεως τῆς λαϊκῆς ὁμιλίας.

ἀδειάζω τὴ γωνιά, μένω ᾽ς τὴ γωνιά.

Ἡ λέξις ***γωνιὰ*** σημαίνει πολλαχοῦ τὴν ἑστίαν, πολλαχοῦ ὁμοίως σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ ***παραγώνι.*** Εἶναι δὲ οἱ ***γωνιὲς*** ἢ τὰ ***παραγώνια*** αἱ δύο ἑκατέρωθεν τῆς ἑστίας θέσεις, αἱ ὁποῖαι θεωροῦνται ὡς αἱ τιμητικώτεραι. Ἐκεῖ συνήθως κάθονται οἱ γέροι τῆς οἰκογενείας, ἐκεῖ βάλλουν καὶ τὸν φιλοξενούμενον νὰ καθίσῃ. Αὐτὰ εἰς τὴν ἰδιωματικὴν χρῆσιν.

Ἐπειδὴ δὲ ἐνίοτε ὁ φιλοξενούμενος παρατείνων τὴν παραμονήν του περισσότερον ἀπ' ὅ,τι πρέπει γίνεται ὀχληρὸς εἰς τοὺς φιλοξενοῦντας, εἶναι εὐνόητον ὅτι, ὅταν ἀναχωρῶν ***ἀδειάζῃ τὴ γωνιά,*** γεννᾷ ἀνακούφισιν εἰς αὐτούς, οἱ ὁποῖοι δικαίως δύνανται νὰ εἴπουν ***μᾶς ἄδειασε τὴ γωνιὰ*** = ἔφυγε καὶ τὸν ξεφορτωθήκαμε. Οὕτω ἐξηγεῖται διατί πάντοτε ἡ φράσις ***ἄδειασε τὴ γωνιὰ*** καταστᾶσα ἤδη κοινὴ λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν ὀχληρὰν παρουσίαν του.

Ἡ δὲ φράσις ***ἔμεινε 'ς τὴ γωνιὰ*** λέγεται διὰ κόρην ὑπερήλικον μένουσαν ἄγαμον, ἡ ὁποία δηλαδὴ ἔφθασεν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ***γεροντοκόρης*** καὶ ἁρμόζει πλέον νὰ κάθεται εἰς τὴν ***γωνιὰ*** τῆς ἑστίας, ἀπ' ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐλπὶς νὰ φύγῃ. Συνώνυμος φράσις ***ἔμεινε 'ς τὸ ράφι,*** διὰ τὴν ὁποίαν κατωτέρω.

ἀμ' δέ!

Φράσις ἐντόνως ἀρνητικὴ προελθοῦσα κατ' ἔλλειψιν ρήματος εὐκόλως ἐξυπακουομένου ἐκ τῶν προηγουμένων, διότι γίνεται χρῆσις αὐτῆς εἰς τὰς ἐρωταποκρίσεις, οἷον ***θὰ τὸ πῇς; — ἀμ' δέ!*** (= εἶναι ἀδύνατον νὰ τὸ πῶ). Τὸ ***ἀμ'*** εἶναι συγκεκομμένος τύπος τοῦ ἀντιθετικοῦ ***ἀμέ.***

ἄνθρωπος τῆς πέννας, 'ς τὴν πέννα κτλ.

Ἄνθρωπος λόγιος συνεχῶς καταγινόμενος εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν συγγραφὴν ἢ καὶ ἁπλῶς εἰς γραφικὴν ἐργασίαν λέγεται ***καλαμαρᾶς*** ἢ ***ἄνθρωπος τῆς πέννας.*** Ἐπειδὴ δὲ ὁ τοιοῦτος συνήθως διακρίνεται ἀπὸ τὸν ἐργατικὸν ἢ τὸν χειρώνακτα καὶ εἰς τὸ ***παρουσιαστικόν,*** τοὐτέστι τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν, ἡ φράσις ἐπεκράτησε νὰ λέγεται καὶ δι' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐνδεδυμένος κομψῶς, ἔχει ἄψογον περιβολήν. Μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν λέγεται καὶ ἡ φράσις ***εἶναι 'ς τὴν πέννα*** ἐξυπακουομένης τῆς μετοχῆς ***ντυμένος.*** Τὸ πρᾶγμα ἐκ πρώτης ἀρχῆς φαίνεται ὀλίγον ἀλλόκοτον, διότι πῶς ἠμπορεῖ νὰ εἶναι κανεὶς ἐνδεδυμένος εἰς τὴν πένναν; Ἐκεῖνο τὸ ***'ς τὴ*** μᾶς φέρει εἰς τὴν μνήμην ἄλλας ὁμοίας φράσεις, καθὼς ***εἶναι ντυμένος 'ς τὸ μετάξι, εἶναι ντυμένος 'ς τὸ μαλλί,*** δηλαδὴ φορεῖ ἐνδύματα ὁλομέταξα, ὁλόμαλλα, ἀλλ' αὐτὰ δὲν ἐξηγοῦν τίποτε, διότι τὸ μετάξι καὶ τὸ μαλλὶ εἶναι ὕλαι ὑφαντικαί, δὲν εἶναι ὅμως τοιαύτη καὶ ἡ μεταλλικὴ πέννα ἢ τὸ πτερὸν τοῦ ἀετοῦ, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο ἄλλοτε ὡς γραφίς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ πέννα δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἐνδυμασίαν, νομίζω ὅτι τὸ ***εἶναι 'ς τὴν πέννα*** ἐσχηματίσθη κατ' ἀναλογίαν τῆς συνωνύμου φράσεως ***εἶναι 'ς τὴν τρίχα,*** περὶ ἧς κατωτέρω.

Δὲν κρίνω ἄσκοπον ν' ἀναφέρω καὶ μερικὰς ἰδιωματικὰς φράσεις μὲ τὴν ἐν λόγῳ λέξιν συγγενεῖς σημασιολογικῶς.

Εἰς τὴν Μακεδονίαν ***ἄντρας μὲ τὴν πέννα*** σημαίνει ὅ,τι καὶ ***ὁ ἄνθρωπος τῆς πέννας.*** Πβ. τὸ δίστιχον

« ἄχ, καλότυχη μὲ σένα, | πόχεις ἄντρα μὲ τὴν πέννα ».

Εἰς τὴν Νάξον ***εἶναι 'ς τὴν πέννα*** (τὸ πρᾶμα) = εἶναι ἕτοιμον. Ἡ μεταφορὰ πάντως ἀπὸ ἄνθρωπον εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένον καὶ ἕτοιμον πρὸς κοινωνικὴν ἐμφάνισιν.

Ἀλλαχοῦ ***πρᾶμα τῆς πέννας*** λέγεται τὸ καλλιτεχνικῶς ἐξειργασμένον. Τοῦτο δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ διττῶς, ἢ ἀπὸ τὸ ***ἄνθρωπος τῆς πέννας*** = κομψὸς εἰς τὴν περιβολὴν καὶ τὴν καθόλου ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν ἢ ἀπὸ τὴν ἑτέραν ἰδιωματικὴν σημασίαν τῆς λέξεως δηλούσης τὸν χρωστῆρα τοῦ ζωγράφου, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ Χιακὸν δίστιχον

«κοτσινωπά 'ν' τὰ χείλη σου σὰν τοῦ λαγοῦ τὸ αἷμα,
«ἄγγελος τὰ ζουγράφισε μὲ κοκκαλένια μπένα».

Λοιπὸν ***πρᾶμα τῆς πέννας*** θὰ πρέπει νὰ σημαίνῃ τὸ φέρον ζωγραφικὰς παραστάσεις καὶ ἔπειτα τὸ ὡραῖον. Οὕτω εἰς τὴν Σῦρον ἐλέγετο εἰς παλαιοτέρους χρόνους ***καλεμκερὶ πέννας*** μανδήλι κεφαλῆς φέρον εἰς τὰ ἄκρα ζωγραφιστὰ κοσμήματα καὶ εἰς τὴν Σίφνον ***μούλα τῆς πέννας*** λέγεται ἡ καλλιτεχνικῶς ἐξειργασμένη παντόφλα.

Τὰς πληροφορίας αὐτὰς περὶ τῆς ἰδιωματικῆς χρήσεως τῆς λέξεως ***πέννα*** ὀφείλω εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

ἄνθρωπος τοῦ σκοινιοῦ καὶ τοῦ παλουκιοῦ.

Ἐπειδὴ συνήθως ἀπαγχονίζονται ἢ ἀνασκολοπίζονται οἱ κακοῦργοι ἢ κατὰ τεκμήριον τοιοῦτοι, ἐπεκράτησεν ἡ ἀνωτέρω φράσις νὰ λέγεται δι' ἄνθρωπον ἐξωλέστατον. Μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν λέγεται καὶ ***ἄνθρωπος τῆς κρεμάλας, εἶναι γιὰ τὸ σκοινὶ καὶ τὸ παλούκι, τοῦ χρειάζεται σκοινὶ καὶ παλούκι***[1]. Εἰδικώτερον ἡ φράσις ***ἄνθρωπος τοῦ παλουκιοῦ*** πρέπει νὰ εἶναι τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, διότι, ὡς εἶναι ἱστορικῶς γνωστόν, τότε ἐπεκράτει παρὰ τοῖς Τούρκοις ἡ βάρβαρος συνήθεια τοῦ ἀνασκολοπισμοῦ.

ἀπὸ τὰ μικρά.

Ἡ φράσις σημαίνει ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας, ἐξυπακούεται δὲ ἡ λέξις ***χρόνια***. Ἀλλ' ἐπειδὴ ***μικρὰ χρόνια*** δὲν ἐννοοῦνται, διότι δὲν ὑπάρχουν ἔτη μικρὰ καὶ ἔτη μεγάλα, δεχόμεθα κατ' ἀνάγκην — ὅπως καὶ εἶναι ἀληθὲς — ὅτι ἡ φράσις εἶναι βραχυλογικὴ ἔκφρασις προελθοῦσα ἀπὸ τὴν πλήρη ***ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς μικρῆς ἡλικίας,*** ἤτοι ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας.

Οὐσιαστικῶς λέγεται ἡ παράγωγος λέξις ***μικρᾶτα*** = ἡ ἐποχὴ τῆς μικρᾶς ἡλι-

---

[1] Πβ. καὶ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς λ. ***ἄνθρωπος*** σημασ. 1.

κίας εἰς τὴν ἰδιωματικὴν ἔκφρασιν *'ς τὰ μικρᾶτα μου* = ὅτε ἤμην μικρός, διὰ τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὁ Γεώργιος Χατζιδάκις [1].

ἀπὸ τὴν καλή.

Λέγομεν δι' ἄνθρωπον ραδιοῦργον, ἀνήθικον καὶ φαῦλον ***τὸν ξέρω ἀπὸ τὴν καλή.*** Τοῦτο λέγεται κατ' ἀντίφρασιν καὶ κατὰ παράλειψιν τοῦ οὐσιαστικοῦ ***μεριὰ*** ἢ ***ὄψι*** ἐκ μεταφορᾶς τῆς καλῆς ὄψεως ὑφάσματος. Γνωσταὶ εἶναι αἱ κυριολεκτούμεναι φράσεις ***βλέπω τὸ ὕφασμα ἀπὸ τὴν καλὴ*** ἢ ***τὴν ἀνάποδη, τὸ γυρίζω ἀπὸ τὴν καλή.***

Τῆς αὐτῆς ἀρχῆς εἶναι καὶ ἡ ἄλλη ***τοῦ τὰ λέω ἀπὸ τὴν καλὴ*** = τὸν ἐλέγχω, τὸν κατακρίνω.

ἀρχίζει τὸ μάγγανο, τὸ μαγγανοπήγαδο.

Ἐκ μεταφορᾶς τοῦ συνεχοῦς καὶ κοπιώδους ἔργου τῶν ζώων νὰ στρέφουν τὰ ἀντλήματα τῶν φρεάτων ἐλέχθησαν αἱ ἀνωτέρω φράσεις ἐπὶ ἐργασίας ἀρχομένης καὶ μελλούσης ν' ἀπασχολήσῃ συνεχῶς. Πάντως εἰς αὐτὰς ὑπόκειται ἡ ἔννοια τῆς κουραστικῆς καὶ ἀνιαρᾶς ἐργασίας.

βάζω τὴν οὐρά μου, βγάζω τὴν οὐρά μου.

Ἐπὶ ἀνθρώπου πονηροῦ ραδιουργοῦντος ἐν κρυπτῷ καὶ ἐνσπείροντος ζιζάνια καὶ ἔχθρας λέγεται ***βάζει τὴν οὐρά του*** [2]. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει οὐράν, ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν χρῆσιν μεταφορικήν. Ὁ γνωρίζων ὅτι λέγεται καὶ ***βάζει ὁ διάβολος τὴν οὐρά του*** καὶ οὕτω γίνεται τὸ κακόν, ὅπου τὸ πρᾶγμα φαίνεται φυσικόν, διότι τὸν διάβολον ὁ λαὸς τὸν φαντάζεται μὲ οὐρὰν καὶ ὡς πνεῦμα κατ' ἐξοχὴν ραδιοῦργον καὶ ταραχοποιόν, αὐτὸς θὰ δεχθῇ μετ' ἐμοῦ ὅτι μεταφορικῶς ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τοῦ ραδιούργου ἀνθρώπου ἡ φράσις. Τώρα διατί διὰ τὸν διάβολον πιστεύεται ὅτι βάζει τὴν οὐρὰν καὶ ὄχι τὸν δάκτυλον, ὅπως λέγεται διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐκ παραλλήλου καὶ ***βάζει τὸ δάχτυλό του,*** αὐτὸ εἶναι ζήτημα τῆς λαογραφίας.

Ἀντιθέτως ***βγάζω τὴν οὐρά μου*** [3] ***ἔξω*** ἢ ***τραυάω τὴν οὐρά μου*** σημαίνει ἀποξενοῦμαι ἀπὸ ὑπόθεσίν τινα σκοπίμως εἴτε διότι παύω νὰ ἐνδιαφέρωμαι προσωπικῶς εἴτε διότι δὲν θέλω νὰ νομισθῶ ὅτι συντελῶ καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἀνωμαλίαν

---

[1] Ἀθηνᾶ, σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, τόμ. 22 (1910) σελ. 232.

[2] Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. *βάζω (II) 2.*

[3] Ἀνωτ. λ. *βγάζω Α 2.*

καὶ διότι θέλω ν' ἀποφύγω τὰ δυσάρεστα ἐπακόλουθα τῆς ἀναμείξεώς μου. Αὐτὴ ἡ ἀντίθετος ἔννοια ἐξηγεῖται ἐξ ὅσων ἐλέχθησαν διὰ τὴν πρώτην φράσιν.

βάζω 'ς τὰ σκέλια τὴν οὐρὰ κτλ.

Σκύλλος φοβισμένος ἢ φεύγων πρὸ τοῦ κινδύνου συστέλλει τὴν οὐρὰν μεταξὺ τῶν σκελῶν. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορὰ ἐπὶ ἀνθρώπου, ὅστις ὑποχωρεῖ κατησχυμένος ἢ ἁπλῶς ὑποχωρεῖ. Λέγεται καὶ ***βάζω κάτω τὴν οὐρά***[1].

βάζω νερὸ 'ς τὸ κρασί μου[2].

Ὁ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ οἴνου διατελῶν εἰς εὔθυμον κατάστασιν καταλαμβάνεται συνήθως ἀπὸ ἐξάλλους ἐνθουσιασμούς, προβάλλει ἀπαιτήσεις παραλόγους κτλ., ἀλλ' ὁ πίνων οἶνον νερωμένον δὲν ὑπόκειται εἰς τοιαύτας παραφοράς. Ἐντεῦθεν ἐλέχθη μεταφορικῶς ***ἔβαλε νερὸ 'ς τὸ κρασί του*** δι' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος μετριάζει τὰς ὑπερβολικὰς ἀξιώσεις του ἢ παύει τοὺς ἐνθουσιασμούς του.

βαράω 'ς τὸ σταυρό.

Ἡ φράσις δηλοῖ καταφέρω πληγὴν καιρίαν, ὁποία εἶναι ἡ διὰ σφαίρας πυροβόλου ὅπλου καταφερομένη εἰς τὸ μέτωπον καὶ κυρίως εἰς τὸ μέσον τῶν ὀφρύων, αἱ ὁποῖαι μαζὶ μὲ τὴν ῥῖνα γεννοῦν τὴν ἐντύπωσιν σχήματος σταυροῦ. Μεταφορικώτερον δὲ σημαίνει ἐκμεταλλεύομαι τινὰ ἀγρίως ἀποσπῶν παρ' αὐτοῦ διὰ παντὸς μέσου χρήματα καὶ ἄλλα ὑλικὰ ὀφέλη.

βαστῶ, κρατῶ μὲ τὰ δόντια.

Ὅταν θέλωμεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι καταβάλλομεν ἀπεγνωσμένας προσπαθείας διὰ νὰ συγκρατήσωμεν κάτι, νὰ μὴ τὸ χάσωμεν, λέγομεν ὅτι ***τὸ βαστᾶμε*** ἢ ***τὸ κρατᾶμε μὲ τὰ δόντια.*** Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ὁ πρῶτος εἰπὼν τὴν φράσιν ἐνεπνεύσθη αὐτὴν ἀπὸ εἰκονικὴν παράστασιν τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ πατῶν ἐπὶ τοῦ σώματος ἀνθρώπου ὑπτίου καὶ κρατῶν ρομφαίαν εἰς τὴν μίαν χεῖρα φαίνεται ἀνασπῶν διὰ τῆς ἑτέρας τὴν ψυχήν του ἀπὸ τὸ στόμα χάσκον καὶ δεικνῦον τὰ δόντια. Οὕτω ὁ ἀποθνήσκων σὰν νὰ φαίνεται ὅτι προσπαθεῖ μὲ τὰ δόντια νὰ συγκρατήσῃ τὴν διαφεύγουσαν ψυχήν. Ἐντεῦθεν ἐλέχθη μεταφορικῶς ***εἶναι μὲ τὴν ψυχὴ 'ς τὰ δόντια*** ἢ ***βαστάει τὴν ψυχὴ μὲ τὰ δόντια*** δι' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς τὰ ἔσχατα τῆς ζωῆς λόγῳ γήρατος ἢ ἀνιάτου νόσου καὶ προσπαθεῖ νὰ παρατείνῃ τὴν ζωήν. Ἡ ἰδία εἰκονικὴ μεταφορὰ ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν φράσιν ***ἔφτασ' ἡ ψυχή μου 'ς τὰ δόντια*** = κόντεψε νὰ βγῇ

---

[1] Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. *βάζω (II) 2.*

[2] Ἀνωτ. *βάζω (II) 2 β.*

ἡ ψυχή μου, ὀλίγον ἔλειψε ν' ἀποθάνω, καθὼς καὶ εἰς τὰς φράσεις ***ἦρθα μὲ τὴν ψυχὴ 'ς τὸ στόμα*** καὶ ***τρέχω μὲ τὴν ψυχὴ 'ς τὸ στόμα*** = ἀσθμαίνων καθ' ὑπερβολήν.

βγαίνω 'ς τὴν τρυφερίτσα.

Ἡ φράσις ***βγῆκε 'ς τὴν τρυφερίτσα*** λέγεται διὰ νέον, ὁ ὁποῖος πρώτην φορὰν ἀναλαμβάνει ἐπάγγελμα βιοποριστικόν, ἢ νέαν, ἡ ὁποία πρώτην φορὰν ἐμφανίζεται εἰς κοινωνικὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, οἷον δεξιώσεις, χορούς, ἑορτὰς κτλ. Κοινότερον ὅμως λέγεται διὰ νέον ἢ νέαν, οἱ ὁποῖοι τὸ πρῶτον ἀρχίζουν νὰ συνάπτουν σχέσεις φιλίας. Μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν λέγεται πολλαχοῦ καὶ ἡ ἰδιωματικὴ φράσις ***βγῆκε 'ς τὸ τρυφερίτσι*** ἢ ***'ς τὰ τρυφερίτσια*** καὶ ἡ ὅλως ἰδιωματικὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ πληροφορίαν τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ ***βγῆκε 'ς τὰ τεφερίτσια.***

Ὁ Νικόλαος Πολίτης ἔγραψεν ὅτι αἱ λέξεις ***τρυφερίτσα*** καὶ ***τρυφερίτσι*** εἶναι ὑποκοριστικὰ τοῦ ἐπιθέτου ***τρυφερός*** [1]. Γραμματικῶς ἡ ἐτυμολογία εἶναι δυνατή. Ἀπὸ τὸ ***τρυφερὸς*** ἠδύνατο νὰ γεννηθῇ τὸ οὐδέτερον ***τρυφερίτσι*** [2] καὶ ἀπὸ τοῦτο ἔπειτα τὸ θηλυκόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ μένει ἀνερμήνευτος ὁ τύπος ***τεφερίτσι,*** ὁ ὁποῖος δὲν ἐξηγεῖται φωνητικῶς ἀπὸ τὸ ***τρυφερίτσι,*** ἀνερμήνευτος μένει καὶ ἕνας ἄλλος τύπος, τὸ ***τεφερούτσι,*** τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ ἴδιος Πολίτης παραλαβὼν ἀπὸ τὰ «Καρπαθιακὰ» τοῦ Ἐμμανουὴλ Μανωλακάκη καὶ ἀπὸ αὐτὸν λαβὼν ἀφορμὴν προέβη εἰς τὴν ἐτυμολογίαν [3], διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ζητηθῇ ἄλλη ἀρχή.

Οἱ δύο ξενίζοντες τύποι εἶναι οἱ πρῶτοι καὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν Ἀραβικὴν λέξιν ***teferrüç*** εἰσελθοῦσαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διὰ τῆς Τουρκικῆς. Τὴν λέξιν ὁ μὲν Τοῦρκος λεξικογράφος S. Muhtar ἑρμηνεύει promenade [4], παλαιότερον δὲ ὁ Ἰωάννης Χλωρὸς «ρηματικὸν ἀφῃρημένον, τὸ ἐξέρχεσθαι πρὸς διασκέδασιν λύπης, στενοχωρίας, μερίμνης, περίπατος, ἐκδρομή» [5]. Αὐτὸ τὸ ***teferrüç*** ἔγινεν εἰς τὴν Κάρπαθον ***τεφερούτσι*** καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ***τεφερίτσι,*** ἔπειτα δὲ ἕνεκα παρετυμολογίας πρὸς τὸ ***τρυφερὸς*** μετεπλάσθη εἰς ***τρυφερίτσι,*** ὁπόθεν τὸ κοινὸν ***τρυφερίτσα.***

---

[1] Παροιμίαι, ἐν Ἀθήναις 1900, τόμ. 2, 689.

[2] Πβ. τὸ μεσαιωνικὸν ***ἀφρατίτσιν*** ἀπὸ τὸ ***ἀφρᾶτος*** = λευκὸς ἄρτος. Πτωχοπρόδρ. (ἔκδ. Hesseling — Pernot) 4, 80 «μὴ νὰ χορτάσω τὸ ψωμὶν τὸ λέγουν ἀφρατίτσιν».

[3] Ὁ τύπος ἀπαντᾷ εἰς τὴν παροιμίαν «ἀχαλίνωτη κορτέσσα γλήορα 'ς τὸ τεφερούτσι».

[4] Türkçe-Fransizca Yeni Lügat, Ankara 1930.

[5] Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, τόμ. 1, 535α.

Ἡ παρετυμολογία ἐξηγεῖται εὔκολα. Τὸ ***τρυφερὸς*** ἔχει καὶ τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ περιποιητικός, στοργικός, φιλικὸς κτλ., πβ. ***τρυφερὸς σύζυγος, τρυφερὴ μητέρα, τρυφερὲς σχέσεις*** κτλ. Ἀπὸ τὰς χρήσεις αὐτὰς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ κατ' ἐπέκτασιν εἰσῆλθεν ἡ ἔννοια τῆς τρυφερότητος προκειμένου καὶ περὶ τῆς φράσεως ***βγῆκε 's τὴν τρυφερίτσα,*** ἡ ὁποία ἐλέχθη διὰ τὰς φιλικὰς σχέσεις νέων διαφόρου γένους. Διὰ τὴν τοιαύτην παρασυσχέτισιν εἶναι πλέον ἐπιβεβλημένη ἡ διὰ τοῦ ***υ*** κοινῶς καθιερωθεῖσα γραφή.

βούλλα, βάζω βούλλα κτλ. [1]

Εἰς παλαιοτέρους χρόνους οἱ ἀγράμματοι ἀντὶ ὑπογραφῆς ἔθεταν ***βούλλαν*** = σφραγῖδα περιέχουσαν συνήθως τὰ ἀρχικὰ γράμματα τοῦ ὀνόματός των καὶ παραπλεύρως ἐσημείωναν ἰδιοχείρως καὶ τὸν σταυρόν. Εἰς τὸν Πόντον ὑπέγραφεν ἄλλος μὲ τὴν δήλωσιν «ἀντὶ τοῦ ἀγραμμάτου δεῖνα σταυροσημειουμένου ὑπογράφω ἐγὼ ὁ δεῖνα», δηλαδὴ ὁ μὲν ὑπόχρεος πρὸς ὑπογραφὴν ἔγραφε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ὁ δὲ ὑπογράφων ἐχρησίμευεν ὡς μάρτυς. Καὶ ἐπειδὴ ὁ σταυρὸς καὶ ἡ βούλλα ἐτίθεντο εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐγγράφου, ἡ φράσις ***σταυρὸ καὶ βούλλα*** εἰς τὴν Αἰτωλίαν περιέστη εἰς τὴν σημασίαν τῆς ὁριστικῆς παύσεως, συνώνυμος τῆς κοινῆς ***τελεία καὶ παῦλα.***

Ὅπως εἰς τὴν ἐποχήν μας ἡ λεγομένη ***φίρμα*** ἑνὸς ἐμπορεύματος εἶναι τεκμήριον τῆς γνησιότητός του, οὕτως ἄλλοτε ὡρισμένη σφραγὶς τιθεμένη εἰς πρᾶγμα ἦτο ἀπόδειξις, ὅτι δὲν ἦτο νοθευμένον ἢ δὲν ἦτο ἄλλο ἀντ' ἄλλου. Οὕτω ***χρυσάφι καὶ ἀσήμι τῆς βούλλας*** σημαίνει πολλαχοῦ τὸ ἀνόθευτον μέταλλον. Καὶ ἐπειδὴ τὴν ***βούλλαν*** βάλλει κανεὶς εἰς πράγματα ὄχι εὐτελῆ ἀλλ' ἔχοντα ἀξίαν, διότι αὐτὰ εἶναι ἐπιδεκτικὰ νοθείας, οὐδεὶς λόγου χάριν ἐσκέφθη ποτὲ ν' ἀποτυπώσῃ σφραγῖδα εἰς πράγματα σιδερένια ἢ ἀπὸ λευκοσίδηρον, διὰ τοῦτο ἡ φράσις ***ἔχει βούλλα*** λέγεται πολλαχοῦ ἐπὶ πράγματος ἔχοντος ἀξίαν. Καὶ εἰς τὰ Καλάβρυτα, ὅταν θέλουν νὰ δηλώσουν ὅτι πρᾶγμα τι εἶναι ἀρίστης ποιότητος, λέγουν ***σὰν τὸ δικό μου πρᾶμα, βάλε βούλλα,*** βραχυλογικῶς τοῦτο ἀντὶ ***σὰν ἔχῃς*** ἢ ***σὰ βλέπῃς σὰν τὸ δικό μου πρᾶμα, βάλε βούλλα,*** δηλαδὴ εὑρίσκων ἢ βλέπων πρᾶγμα ὅμοιον μὲ τὸ ἰδικόν μου μὴν ἀμφιβάλλῃς διόλου διὰ τὴν ἀρίστην ποιότητά του. Καὶ κατ' ἐπέκτασιν ***σὰν τὸ δικό μου παιδί, βάλε βούλλα*** καὶ ***σὰν τὸ δικό μας δάσκαλο, βάλε βούλλα*** καὶ ***σὰν τὸ δικό μας παπᾶ, βάλε βούλλα*** κτλ., ἤτοι τὸ παιδί μου, ὁ δάσκαλός μας, ὁ παπᾶς μας ἔχουν ἔξοχα προσόντα, ἂν καὶ δὲν ἐσκέφθη κανεὶς ποτὲ ν' ἀποτυπώσῃ σφραγῖδα εἰς τὸ μέτωπον ἀνθρώπου πρὸς δήλωσιν

---

[1] Αἱ πληροφορίαι τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

τῶν προσόντων του. Καὶ ὁ λεξικογράφος Αἰνιάν, τοῦ ὁποίου τὸ χειρόγραφον ὑλικὸν ἀπεταμιεύθη εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, μᾶς παρέχει τὴν φράσιν ***ἔβαλε βούλλα*** λεγομένην ἐπὶ προσώπου, τὸ ὁποῖον ἔφθασεν εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς ὡραιότητος, τῆς ἱκανότητος, τῆς δεξιότητος κτλ. Τὰ ἰδιωματικὰ ταῦτα ἀνεφέραμεν ἀπὸ σκοποῦ ὡς ἐνισχυτικὰ τῶν ὅσων θὰ εἴπωμεν ἀμέσως.

Καὶ ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὴν φράσιν τῆς κοινῆς ***καρπούζι*** ἢ ***πεπόνι μὲ τὴ βούλλα.*** Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ***βούλλα*** λέγεται, ὡς γνωστόν, ἡ τριγωνικὴ ἢ τετραγωνικὴ ὀπή, τὴν ὁποίαν ἀνοίγει ὁ πωλητὴς βαθέως εἰς τὸν φλοιόν, ὥστε νὰ φαίνεται τὸ ἐσωτερικὸν καὶ νὰ πεισθῇ ὁ ἀγοραστής, ὅτι εἶναι ὥριμον τὸ καρπούζι ἢ τὸ πεπόνι. Κοιναὶ εἶναι καὶ αἱ σχετικαὶ φράσεις ***πουλάω μὲ τὴ βούλλα*** καὶ ***ἀγοράζω μὲ τὴ βούλλα.*** Πῶς ἔφθασεν εἰς τὴν σημασίαν αὐτὴν ἡ λέξις εἶναι πλέον εὔκολον νὰ νοηθῇ. Ἐπειδὴ ἡ βαθεῖα ἐντομὴ χρησιμεύει ὡς σφραγὶς μαρτυροῦσα τὴν καλὴν ποιότητα, ὠνομάσθη καὶ αὐτὴ κατὰ μεταφορὰν ***βούλλα.***

(Εἰς τὰ μεσαιωνικὰ κείμενα τὸ ***βούλλα*** σημαίνει τὸ ***τυφλοπάννιον,*** δηλαδὴ τὴν ταινίαν τοῦ ὑφάσματος, μὲ τὴν ὁποίαν ***ἐβούλλωναν,*** ἤτοι ἔδεναν σφικτὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς καταδίκου, ὅστις μένων πολὺν χρόνον εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν ἐτυφλώνετο [1]. Ἡ σημασία ἐξ ὅσων γνωρίζω δὲν ὑπάρχει σήμερον παρὰ μόνον εἰς μερικὰς φράσεις καὶ ἴσως ὄχι συνειδητὴ εἰς τοὺς λαλοῦντας. Εἰς τὴν Σῦρον λέγεται ***τοῦ 'βαλε τὴ βούλλα*** = τὸν ἐξηπάτησε καὶ εἰς τὴν Κρήτην ***τοῦ 'παιξε τὴ βούλλα*** = τὸν ἐξηπάτησε λαβὼν παρ' αὐτοῦ χρήματα ἢ πράγματα. Ἀμφότεραι αἱ φράσεις ἰσοδυναμοῦν μὲ τὸ ***τοῦ 'βούλλωσε τὰ μάτια*** = τοῦ ἔκλεισε τὰ μάτια, ὥστε νὰ μὴ ἴδῃ τί τοῦ κάμνει. Χωρὶς ἀμφιβολίαν πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἰς τὰς φράσεις ὑπόκειται ἡ ἔννοια τοῦ ***τυφλοπαννίου).***

γενεαὶ δεκατέσσαρες, τοῦ 'ψαλα τὸν ἀναβαλλόμενον, ἄκουσε τὸν ἑξάψαλμό του.

Εἶναι παρατηρημένον ὅτι λέξεις καὶ φράσεις παραλαμβανόμεναι ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῆς ἐκκλησίας πολλάκις ἄλλαι μὲν παρανοοῦνται σημασιολογικῶς εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε δὲν προσαρμόζονται εἰς τὸν δημώδη λόγον οὔτε γραμματικῶς οὔτε συντακτικῶς, ἄλλαι δὲ μεταβάλλουν χρῆσιν καὶ λέγονται εἰς περιστάσεις ὅλως διαφόρους ἐκείνων, διὰ τὰς ὁποίας τὸ πρῶτον ἐλέχθησαν.

Οὕτω ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν «ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν» [2] προῆλθαν αἱ φράσεις ***ἂς ὄψωνται*** καὶ περαιτέρω ***ἂς ὄψεται*** κατὰ τὸ ***ἂς τὰ βλέπουν, ἂς τὰ βλέπῃ*** καὶ ἀρατικῶς ***νὰ ὄψεται!*** καὶ ἔπειτα ***νὰ ὄψεσαι!*** μὲ ἐντελῶς διάφορον

[1] Ἰδὲ Φαίδ. Κουκουλὲν ἐν Ἡμερολογίῳ Μεγάλης Ἑλλάδος ἔτ. 1930 σελ. 424.

[2] Ἰωάνν. 19, 37.

χρῆσιν λεγόμεναι διὰ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἐλύπησαν ἢ μᾶς ἔβλαψαν καὶ διὰ τοὺς ὁποίους ἐπαφιέμεθα τρόπον τινὰ εἰς τὴν θείαν δίκην.

Ἀπὸ τὴν ρῆσιν «ἆρον ἆρον σταύρωσον αὐτὸν»[1] τὸ ***ἆρον ἆρον*** προσέλαβε τὴν ἐπιρρηματικὴν σημασίαν τοῦ «ταχέως ἢ βιαίως καὶ ἀναγκαστικῶς, οἷον ***τὸν πῆραν ἆρον ἆρον, τὸν ἔβγαλαν ἔξω ἆρον ἆρον κττ.***[2]

Ἀπὸ τὴν γνωστὴν παράκλησιν τοῦ ληστοῦ πρὸς τὸν συνεσταυρωμένον Ἰησοῦν «μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου»[3] τὸ ***μνήστητί μου, Κύριε,*** ἢ μόνον ***μνήστητί μου*** μετέστη εἰς τὴν χρῆσιν ἐπιφωνήματος θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως.

Ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου περὶ τῆς ἐν καιρῷ νυκτὸς γενομένης συλλήψεως τοῦ Ἰησοῦ ἔξω τῶν Ἱεροσολύμων εἰς τὸν κῆπον Γεθσημανῆ ἔχουσαν οὕτω «ὁ Ἰούδας λαβὼν τὴν σπεῖραν καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ φαρισαίων ὑπηρέτας ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων καὶ ὅπλων κτλ.»[4] ὁ λαὸς ἀπεχώρισε τὸ ***μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων*** καὶ μεταχειρίζεται αὐτὸ σήμερον ὡς φράσιν δηλοῦσαν πομπώδη καὶ τιμητικὴν ὑποδοχὴν προσώπου τινός, οἷον ***τὸν δέχτηκαν*** ἢ ***τὸν ὑποδέχτηκαν μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων.*** Εἰς τὴν σημασιολογικὴν αὐτὴν μετάστασιν συνετέλεσε τὸ αἴσθημα τῆς μεγαλοπρεποῦς θέας ἐκκλησιαστικῶν λιτανειῶν μετὰ φανῶν, λαμπάδων, ἑξαπτερύγων κττ., καθὼς ἡ περιφορὰ τοῦ ἐπιταφίου καὶ αἱ παρόμοιαι.

Εἰς τὰς τοιαύτας παρανοήσεις καταλέγεται καὶ ἡ φράσις ***ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν***=ἐκ παλαιοτάτων, ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων. Λέγονται κανονικὰ μὲ τὴν σημασίαν αὐτὴν ***ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἀβραάμ***[5] καὶ ***ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Νῶε*** καὶ νοοῦνται ταῦτα, διότι ὁ Νῶε καὶ ὁ Ἀβραὰμ ὑπῆρξαν ἀπὸ τοὺς παλαιοτάτους ἄνδρας τῆς βιβλικῆς ἱστορίας. Θὰ ἦτο δὲ ὁμοίως ὀρθόν, ἂν ἐλέγετο ***ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Λουκᾶ,*** ἀλλ' ὄχι, ὁ πρῶτος ἀγράμματος ἀκούων τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐκφώνησιν «ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἁγίου εὐαγγελίου τὸ ἀνάγνωσμα» ἀπεχώρισεν ἀπ' αὐτὴν τὸ «ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν» καὶ ἔχων συνειδητὰς τὰς ἄλλας φράσεις ἔπλασε κατὰ τὸ πρότυπον ἐκείνων ***ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν.***

Ὁμοίως ἀπὸ τὸ γνωστὸν «καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωὴν χαρισάμενος» τοῦ

---

[1] Ἰωάνν. 19, 15.

[2] Ἰδ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. ***ἆρον.*** Πβ. καὶ ***Γεώργιον Χατζιδάκιν*** ἐν Ἀθηνᾷ 27 (1915) Λεξικογρ. Ἀρχ. 3.

[3] Λουκ. 23, 42.

[4] 18, 3.

[5] Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ***λ. Ἀβραάμ.***

τροπαρίου τοῦ Πάσχα παρανοηθὲν τὸ «ζωὴν χαρισάμενος» ἐγέννησε τὴν φράσιν ***ζωὴ χαρισάμενη*** = εὐχάριστος, εὐτυχισμένη[1].

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν φράσεων τούτων ἀνήκει καὶ τὸ ***γενεαὶ δεκατέσσαρες***, οἷον ***τοῦ τὰ εἶπα γενεαὶ δεκατέσσαρες*** = ὡμίλησα εἰς αὐτὸν ἐπιτιμητικῶς διὰ μακρῶν. Ἡ φράσις ἐλήφθη ἀπὸ τὴν μακρὰν περικοπὴν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου[2] τὴν ἀναγινωσκομένην τὴν Κυριακὴν πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν φέρονται καὶ αἱ φράσεις «πᾶσαι οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ Ἀβραὰμ ἕως Δαβὶδ γενεαὶ δεκατέσσαρες καὶ ἀπὸ Δαβὶδ ἕως τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος γενεαὶ δεκατέσσαρες καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ γενεαὶ δεκατέσσαρες». Ἡ κάπως κουραστικὴ ἀνάγνωσις τῆς περικοπῆς ἐκείνης μὲ τὰ πάμπολλα ξενικὰ ὀνόματα καὶ τὴν ἀτελεύτητον ἐπανάληψιν τοῦ «ἐγέννησε» (Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ, Ἰσαὰκ ἐγέννησε τὸν Ἰακὼβ κτλ.)[3] καὶ τὴν τριπλῆν ἐπανάληψιν τοῦ «γενεαὶ δεκατέσσαρες» ἐπροξένησε τὴν ἐντύπωσιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὅτι κουράζεται ὁ ἀκροατὴς ἀκούων ὅλ' αὐτά, καθὼς θὰ ἐκουράζετο ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἐπιτιμᾷ τις διὰ μακρῶν. Διὸ ἔχων οὗτος συνειδητὴν καὶ τὴν φράσιν ***τοῦ τὰ εἶπα*** = τὸν ἤλεγξα, τὸν ἐπετίμησα, προσεκόλλησεν εἰς αὐτὴν τὸ ***γενεαὶ δεκατέσσαρες*** ὡς εἶδος ἐπιρρηματικοῦ χρονικοῦ προσδιορισμοῦ καὶ ἐδημιούργησε τὴν τραγελαφικὴν ὄντως ἀπὸ συντακτικῆς ἀπόψεως φράσιν ***τοῦ τὰ εἶπα γενεαὶ δεκατέσσαρες*** = τὸν ἠνάγκασα ν' ἀκούσῃ τὰς ἐπιτιμήσεις μου ὅσον χρονικὸν διάστημα διαρκοῦν γενεαὶ δεκατέσσαρες, δηλ. τὸν ἤλεγξα ἐπὶ μακρόν.

Κάτι παρόμοιον συνέβη καὶ εἰς τὴν φράσιν ***τοῦ ψαλα τὸν ἀναβαλλόμενον*** = τὸν ἐπετίμησα τόσον πολύ, ὅσον χρόνον διαρκεῖ τὸ ἐκκλησιαστικὸν τροπάριον τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς «Σὲ τὸν ἀναβαλλόμενον τὸ φῶς ὥσπερ ἱμάτιον», τὸ ὁποῖον εἶναι μακρότατον. Καὶ εἰς τὴν φράσιν αὐτὴν ἡ μετοχὴ ***ἀναβαλλόμενος***[4] δὲν ἔχει ὡρισμένην σημασίαν. Ἡ φράσις λέγεται καὶ βραχυλογικῶς ***τοῦ τά ψαλα***, ὅπου τὸ ***τὰ*** εἶναι κατ' ἐπίδρασιν τοῦ συνωνύμου ***τοῦ τὰ εἶπα***.

Ἓν ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀναγνώσματα εἶναι καὶ ὁ λεγόμενος ***ἑξάψαλμος*** ἀπὸ ἓξ ψαλμοὺς τοῦ Δαβίδ. Καὶ ἡ λέξις αὐτὴ προσέλαβε τὴν σημασίαν τῆς μακρᾶς ἐπιτιμήσεως, διὸ ἐλέχθη ***ἄκουσε τὸν ἑξάψαλμό του*** = ἐπετιμήθη διὰ μακρῶν. Κατὰ τοῦτο ἐλέχθη καὶ ***ἄκουσε τὸν ἀναβαλλόμενο*** καὶ ***ἄκουσε τὸ γενεαὶ δεκατέσσαρες***.

---

[1] Πβ Γ. Χατζιδάκιν ἔνθ' ἀνωτ.

[2] 1, 17.

[3] Πβ. καὶ τὴν φράσιν ***Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ*** ἐπὶ ἐνάρξεως φλυάρου καὶ ἀνιαρᾶς διηγήσεως. Ἰδὲ Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. ***Ἀβραάμ***.

[4] Ἰδ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. ***ἀναβάλλω***.

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι τὰ μακρὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀναγνώσματα καὶ ᾄσματα διὰ τοῦ ψυχολογικοῦ λόγου τοῦ συνειρμοῦ παρέχουν λέξεις ἢ ἐκφράσεις εἰς τὸν κοινὸν λόγον πρὸς σχηματισμὸν φράσεων δηλωτικῶν μακρᾶς καὶ ὀχληρᾶς νουθεσίας ἢ μακρῶν ἐπιπλήξεων [1].

γερὸς πόντος.

Ἡ φράσις ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὰ παιγνιόχαρτα, τῶν ὁποίων ἡ ἀριθμητικὴ ἀξία ποικίλλει, μικρὰ ἢ μεγάλη, καὶ λέγεται ἐπὶ πράγματος ἔχοντος ὑπολογήσιμον ἀξίαν, συνεκδοχικῶς δὲ καὶ ἐπὶ προσώπου ἀξίου πολλοῦ λόγου.

γίνομαι Λούης.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς γεροντοτέρους Ἕλληνας θὰ διατηροῦν εἰς τὴν μνήμην των τὸν ὀλυμπιονίκην Σπῦρον Λούην, ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς πρώτους διεθνεῖς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τοῦ 1896 γενομένους εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρξεν ὁ νικητὴς τοῦ Μαραθωνίου δρόμου. Ἔκτοτε τὸ ὄνομά του ἔγινε δημοφιλέστατον καὶ εἰσελθὸν εἰς τὴν ζωὴν τῆς γλώσσης ἐδημιούργησε τὴν φράσιν ***ἔγινε Λούης = τό 'βαλε 'ς τὰ πόδια,*** ἔφυγε τάχιστα.

γίνομαι περδίκι.

Ἐπειδὴ ἡ πέρδικα μὲ τὸ προβεβλημένον κομψότατον στῆθος παρέχει τὴν ἐντύπωσιν πτηνοῦ εὐτραφοῦς, ἐλέχθη μεταφορικῶς ***γίνομαι περδίκι*** = ἀποκτῶ ἢ ἐπανακτῶ τὴν σωματικὴν εὐρωστίαν καὶ εὐεξίαν.

δεκάρικος λόγος.

Ἡ φράσις ***βγάζει δεκάρικο λόγο*** λέγεται σκωπτικῶς ἐπὶ δημηγορίας ἀναξίας λόγου ἢ γελοίας. Ἡ ἀρχή της εἶναι ἱστορική. Πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων θὰ ἐνθυμοῦνται τὸν Βδελόπουλον, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὰς χεῖρας ἐκήρυττεν εἰς τὰς πλατείας καὶ τὰς ρύμας τῆς πρωτευούσης καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ κηρύγματος περιέφερεν εἰς τοὺς περιέργους ἀκροατὰς τὸν δίσκον τῆς ἐπαιτείας πρὸς δεκαρολογίαν. Ὑπῆρχαν τότε τὰ νομίσματα τῶν 5 καὶ 10 λεπτῶν, ***οἱ πεντάρες*** καὶ ***οἱ δεκάρες***.

δὲν ἱδρώνω.

Ἐπειδὴ ἱδρώνομεν καὶ διὰ λόγους ἠθικούς, ὡς ἡ ψυχικὴ ἀγωνία, ἡ φράσις ***δὲν ἱδρώνω ἀπὸ τέτοια*** ἢ ***δὲν ἱδρώνει τ' ἀφτί μου*** (ἀπὸ τέτοια) προσέλαβε τὴν σημασίαν τοῦ δὲν σκοτίζομαι διόλου, ἀδιαφορῶ.

---

[1] Πβ. καὶ Δ. Λουκᾶτον ἐν Νέᾳ Ἑστίᾳ τόμ. 20, 1575.

δὲν παίρνει πιὰ νερό.

Ἡ φράσις κυριολεκτικῶς μὲν λέγεται ἐπὶ πράγματος μὴ ἐπιδεχομένου πλέον τὴν ἀνάμειξιν ὕδατος, οἷον ***δὲν παίρνει πιὰ νερὸ ἡ ζύμη, τὸ γάλα, τὸ κρασὶ κττ.***, μεταφορικῶς δὲ σημαίνει δὲν ὑπάρχει πλέον ἄλλος τρόπος.

δένω κόμπο, δένω μαντήλι.

Διὰ ν' ἀποφύγῃ τις κακὸν ἀπὸ ἀπαίσιον συναπάντημα ἢ διὰ νὰ μὴ λησμονήσῃ τι ***δένει κόμπο 'ς τὸ μαντήλι,*** ὥστε βλέπων τοῦτον νὰ τὸ ἐνθυμῆται, ἀπαραλλάκτως καθὼς δένομεν καὶ κλωστὴν εἰς ἕνα δάκτυλον διὰ τὸν ἴδιον λόγον. Ἀπὸ τὴν δευτέραν χρῆσιν αἱ φράσεις ***τὸ 'δεσε κόμπο*** καὶ ***τό 'χει κόμπο δεμένο*** λέγονται μεταφορικῶς, ὅταν κανεὶς λαμβάνῃ ὑπὸ σοβαρὰν ἔποψιν κάτι, τὸ ὁποῖον ἐλέχθη ἁπλῶς καὶ τυχαίως ἢ ἀστείως καὶ εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ πραγματοποιηθῇ τοῦτο, ὡς λ. χ. μία ὑπόσχεσις. Ἔτι περαιτέρω προχωρήσαντες οἱ λαλοῦντες εἶπαν καὶ βραχυλογικῶς ***τό 'χει δέσει*** = ἀπεφάσισεν ὁριστικῶς, οἷον ***τό 'χει δέσει νὰ φύγῃ κττ.*** Ἑτέρα βραχυλογία εἶναι ***τό 'δεσε μαντήλι*** ἐκ συμφύρσεως τῶν φράσεων ***τό 'δεσε κόμπο 'ς τὸ μαντήλι*** (ἐνν. διὰ νὰ τὸ ἐνθυμηθῇ) καὶ ***τό 'δεσε κόμπο.***

εἶναι γιὰ δέσιμο, γιὰ τὰ σίδερα, γιὰ διάβασμα κτλ.

Αἱ φράσεις ἐλέχθησαν τὴν πρώτην φορὰν κυριολεκτικῶς δι' ἄνθρωπον μανιακόν, τὸν ὁποῖον δένουν χάριν περισσοτέρας ἀσφαλείας μὲ ἁλυσίδας διὰ νὰ τὸν καταστήσουν ἀκίνδυνον καὶ καλοῦν κάποτε καὶ τὸν παπᾶν διὰ νὰ τοῦ ἀναγνώσῃ τὰς ὡρισμένας ἐκκλησιαστικὰς εὐχὰς πρὸς ἴασιν. Ἔπειτα γενικευθείσης τῆς χρήσεως ἐπεκράτησαν νὰ λέγωνται διὰ πάντα διανοητικῶς ἀνισόρροπον. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς τοιούτους τοὺς πηγαίνουν οὐχὶ σπανίως καὶ εἰς τὰς πανηγύρεις ἁγίων πρὸς θεραπείαν, ἐλέχθη καὶ ***εἶναι γιὰ τὰ πανηγύρια.***

εἶναι γιὰ τὰ θυμάρια κτλ.

Λέγεται δι' ἄνθρωπον ἑτοιμοθάνατον ***εἶναι γιὰ τὰ θυμάρια*** ἢ ***τὰ θυμαράκια*** καὶ δι' ἀποθανόντα ***πάει 'ς τὰ θυμάρια*** ἢ ***'ς τὰ θυμαράκια.*** Ἡ φράσις ἐπλάσθη, ὅταν τὸ σημερινὸν πρῶτον νεκροταφεῖον τῶν Ἀθηνῶν ἔξω καὶ μακρὰν τῆς πόλεως ὂν ἔβριθε ἀπὸ θυμάρια.

εἶναι μέλι γάλα.

Ἀπὸ τὴν βιβλικὴν ῥῆσιν « εἰσαγαγεῖν αὐτοὺς εἰς γῆν ἀγαθὴν καὶ πολλήν, εἰς γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι » [1] παρελήφθη τὸ γάλα καὶ μέλι καὶ παρανοηθὲν ἔδωσε τὴν γένεσιν τῆς φρ. ***εἶναι μέλι γάλα*** ἐπὶ ἀνθρώπων φιλικωτάτων πρὸς ἀλλήλους.

[1] Ἔξοδ. 3, 8.

εἶναι ξεσκολισμένος.

Ἐπειδὴ ὑποτίθεται ὅτι ὁ τελειόφοιτος σχολείου τὰ ἔχει μάθει ὅλα, ἐλέχθη μεταφορικῶς ἡ φράσις ***εἶναι ξεσκολισμένος*** συνήθως εἰρωνικῶς δι᾽ ἄνθρωπον ἀποκτήσαντα ὅλας τὰς κακὰς συνηθείας καὶ συνηθέστερον διὰ νέαν ὄχι ἀμέμπτων ἠθῶν.

εἶναι ᾽ς τοὺς κακές του, ᾽ς τοὺς καλές του.

Δι᾽ ἄνθρωπον ὄντα εἰς κακὴν διάθεσιν καὶ δύστροπον λέγεται ***εἶναι ᾽ς τοὺς κακές του,*** τοὐναντίον ***εἶναι ᾽ς τοὺς καλές του*** διὰ τὸν ἔχοντα καλὴν διάθεσιν καὶ ὄντα πρόθυμον νὰ μᾶς ἀκούσῃ καὶ εὐνοϊκῶς διακείμενον πρὸς τυχὸν αἴτημά μας. Αἱ φράσεις εἶναι κατὰ παράλειψιν τοῦ οὐσιαστικοῦ ***ὧρες*** καὶ ἐκ μεταφορᾶς ἀπὸ τοὺς ψυχικῶς νοσοῦντας τοὺς εἰς ὡρισμένας ὥρας προσβαλλομένους ὑπὸ κρίσεων.

εἶχε δὲν εἶχε.

Εἰς τὰς διαζευκτικὰς προτάσεις τῆς κοινῆς, τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα εἶναι ἀρνητική, παραλείπεται ὁ σύνδεσμος ***εἴτε***, οἷον ***τρώει δὲν τρώει, ἀπάνω του δὲν παίρνει*** ἀντὶ ***εἴτε τρώει εἴτε δὲν τρώει κτλ.*** Ἀπὸ τὴν τοιαύτην συντακτικὴν ἐκφορὰν προῆλθε βραχυλογικῶς ἡ ἔκφρασις ***εἶχε δὲν εἶχε*** κατὰ παράλειψιν ἀντικειμένου τινὸς καταντήσασα εἰς τὴν σημασίαν ἐπὶ τέλους, οἷον ***εἶχε δὲν εἶχε, πῆγε, τό᾽κανε κττ.*** (=εἴτε εἶχε διάθεσιν εἴτε δὲν εἶχε), ***εἶχε δὲν εἶχε, τὸ πέτυχε κττ.***

ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος.

Δι᾽ ἄνθρωπον εὑρισκόμενον εἰς ἐσχάτην πενίαν λέγεται ὅτι εἶναι ***ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος***. Ἡ φράσις ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸν ὕμνον τῆς Μεγάλης Πέμπτης «Ἐπὶ ξύλου βλέπουσα κρεμάμενον, Χριστέ, ἡ σὲ τεκοῦσα ἐβόα πικρῶς», εἰς δὲ τὴν σημασίαν της συνετέλεσε πάντως καὶ ὁ ὕμνος τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς «Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου» καὶ αὐτὴ ἡ εἰκονικὴ παράστασις τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ.

ἔρχομαι ᾽ς τὰ λόγια του.

Ἡ φράσις αὐτὴ σημαίνει τώρα ἐκ τῶν ὑστέρων δέχομαι ὅτι ἐκεῖνα ποὺ μοῦ εἶπε πρὶν ἦσαν ὀρθά, εἶναι δὲ βραχυλογικὴ ἔκφρασις ἀπὸ τὴν πλήρη ***ἔρχομαι ᾽ς τὸ σημεῖο νὰ πιστέψω ὅτι ἦσαν σωστὰ τὰ λόγια του*** ἢ κάτι παρόμοιον.

ἔφτασε, ἦρθε ὁ κόμπος ᾽ς τὸ χτένι.

Εἰς τὴν ὑφαντουργίαν, ὅταν εἰς κάποιον μέρος τοῦ στήμονος ὑπάρχῃ κόμβος καὶ φθάσῃ οὗτος εἰς τὸ ὑφαντικὸν χτένι, ἡ ὑφαίνουσα σταματᾷ καὶ ὀφείλει κατὰ ἕνα οἱονδήποτε τρόπον νὰ τὸν διευθετήσῃ, διότι ἄλλως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περάσῃ. Διὰ τοῦτο, καθὼς μοῦ ἀνεκοίνωσεν ὁ φίλος συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ

Κωνσταντῖνος Ρωμαῖος, ὡς συμπλήρωμα τῆς φράσεως **ἔφτασε ὁ κόμπος 'ς τὸ χτένι** λέγεται πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου **ἢ ὁ κόμπος θὰ λυθῇ ἢ τὸ χτένι θὰ χαλάσῃ.** Ἀπεδῶ ξεκίνησε ἡ φράσις καὶ μετέβη εἰς χρῆσιν μεταφορικὴν δηλοῦσα τὸ κρίσιμον σημεῖον, τὸ ἀδιέξοδον, εἰς τὸ ὁποῖον φθάνει μία ὑπόθεσις, διὰ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ληφθῇ ὁπωσδήποτε μία ἀπόφασις διευθετήσεως πρὸς ἀποφυγὴν δυσαρέστων συνεπειῶν.

ἔχει δόντι.

Ἡ φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον ἔχοντα κοινωνικὴν ἰσχὺν καὶ μάλιστα πολιτικήν. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸν σκύλλον, ὁ ὁποῖος καταπτοεῖ δεικνύων τὰ δόντια του. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν φράσιν **τοῦ 'δειξε τὰ δόντια**=τὸν φοβέρισε, διὰ τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὁ Νικόλαος Πολίτης [1].

ἔχει κεμέρι, πουγγί.

Εἰς παλαιοτέρους χρόνους δι' ἀσφάλειαν τῶν χρυσῶν κυρίως νομισμάτων ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ λεγόμενον **κεμέρι** (Τουρκ. **kemer**=τόξον τρούλλου), ἐσωτερικὴ καὶ πλατεῖα δερματίνη ζώνη, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς μικρὰς θήκας κατὰ διαστήματα κανονικά. Εἰς ἑκάστην θήκην ἐτοποθετεῖτο ἕνα νόμισμα. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις **ἔχει γεμᾶτο τὸ κεμέρι** καὶ ἁπλῶς **ἔχει κεμέρι**=εἶναι πλούσιος. Λέγεται συνωνύμως καὶ **ἔχει πουγγὶ γεμᾶτο** ἢ **ἔχει πουγγί.**

ἔχει πέρασι.

Ἐπὶ νομίσματος κυκλοφοροῦντος λέγεται κοινῶς **περνᾷ** καὶ ἀντιθέτως **δὲν περνᾷ** ἐπὶ τοῦ μὴ γινομένου πλέον δεκτοῦ εἰς τὰς συναλλαγάς. Ἀντὶ τούτου λέγεται καὶ περιφραστικῶς **ἔχει πέρασι** καὶ **δὲν ἔχει πέρασι.** Ἡ φράσις ἐπεξετάθη καὶ εἰς ἄλλας χρήσεις, οἷον ἐπὶ ὑφάσματος τῆς μόδας ἢ ἀντιθέτως τοῦ ἀπηρχαιωμένου.

ζητάει καὶ ρέστα.

Ἡ φράσις ἐπὶ παραλόγου ἀξιώσεως ἀνθρώπου, ὅστις, ἐνῷ εἶναι ἔνοχος, ἐν τούτοις τολμᾷ νὰ ζητήσῃ ἱκανοποίησιν ἢ διαμαρτύρεται διὰ γενομένην εἰς αὐτὸν προσβολήν. Φρονῶ ὅτι εἰς τὴν φράσιν ὑπόκειται ἀνέκδοτον ἀπατεῶνος ζητοῦντος νὰ τοῦ δοθοῦν τὰ **ρέστα** νομίσματος κιβδήλου.

ζητάει τὴ μάννα του καὶ τὸν πατέρα του.

Ἐπειδὴ τὰ προσφιλέστερα πρόσωπα εἶναι οἱ γονεῖς καὶ ἂν ἦτο ποτὲ δυνατὸν νὰ κριθῇ ἡ ἀξία των, θὰ ἦτο αὐτὴ ἀνεκτίμητος, ἐλέχθη μεταφορικῶς ἡ ἀνωτέρω

[1] Παροιμ. 4, 513.

φράσις περὶ ἀνθρώπου, ὅστις προβάλλει ὑπερβολικὴν ἀξίωσιν διὰ τὴν τιμὴν πράγματός τινος, δηλαδὴ ζητεῖ τόσα, ὅσα θὰ ἐζήτει, ἂν ἐπρόκειτο νὰ πωλήσῃ τὴ μάννα του καὶ τὸν πατέρα του.

ἥλιος μὲ δόντια.

Διαφοροτρόπως ἐκφράζει ὁ λαὸς τὸ δυσάρεστον αἴσθημα τοῦ δριμέος ψύχους. Προσωποποιεῖ τοῦτο καὶ παρομοιάζει τὴν ἐπίδρασίν του πρὸς δάγκωμα ὀδυνηρόν, οἷον ***πιρουνιάζει*** ἢ ***τσούζει*** ἢ ***δαγκώνει τὸ κρύο***. Ἡ τρίτη φράσις δὲν ἔγινεν ἀκόμη κοινή, εἶναι μᾶλλον ἰδιωματική, ἀλλὰ μᾶς χρειάζεται ἐδῶ ὡς ἀφετηρία ἑρμηνείας τῆς κοινῆς φράσεως ***ἥλιος μὲ δόντια***. Ἀφοῦ ***δαγκώνει τὸ κρύο***, ἔχει ἄρα καὶ δόντια, διὸ λέγεται πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ φίλου Κ. Ρωμαίου ***κρύο μὲ δόντια,*** κατὰ πληροφορίαν δὲ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ***χειμῶνας μὲ δόντια***. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοιοῦτον παγερὸν χειμῶνα, καὶ ἂν ἀκόμη φανῇ ὁ ἥλιος, δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ μετριάσῃ τὴν δριμύτητά του, ἐλέχθη συνεκδοχικῶς καὶ δι' αὐτὸν ***ἥλιος μὲ δόντια,*** τὸ ὁποῖον καὶ κατέστη κοινόν. Ἑπομένως ἡ ἑρμηνεία τοῦ φίλου Γερασίμου Καψάλη «ἥλιους μὶ τὰ δόντια = ἥλιος χειμωνιάτικος, ὅστις δὲν θερμαίνει τόσον, ὥστε νὰ μὴ συγκρούωνται οἱ ὀδόντες»[1] δὲν εἶναι καθ' ὅλα ὀρθή.

θεὸς φυλάξῃ!

Φράσις δηλοῦσα ἀπευχὴν καὶ προελθοῦσα ἀπὸ τὴν πληρεστέραν ***ὁ θεὸς νὰ φυλάξῃ!*** δηλ. ὁ θεὸς νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τοιοῦτον κακόν, τοιαύτην συμφορὰν κτλ. Ὥστε δὲν πρόκειται περὶ τύπου εὐκτικῆς ***φυλάξοι,*** ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ὑποτεθῇ. Ὁμοία ἀποσιώπησις τοῦ ***νὰ*** καὶ εἰς τὸ ***θεὸς σχωρέσ' τὰ πεθαμένα σου! τὸν ἔχουν μὴ στάξῃ καὶ τὸν βρέξῃ*** = τὸν προσέχουν νὰ μὴ τυχὸν στάξῃ καὶ τὸν βρέξῃ, ***φοῦρνος μὴν καπνίσῃ! κλπ.***

κάθε καρυδιᾶς καρύδι.

Ἡ φράσις λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπων πάσης μὲν προελεύσεως καὶ δὴ ποικίλων βαθμῶν μορφώσεως, πολιτισμοῦ, ἐπαγγέλματος κτλ., ἀλλὰ συνοικούντων ἢ συνερχομένων εἰς τὸ ἴδιον μέρος. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ ποσότητα καρυδιῶν ἐκ διαφόρων δένδρων προερχομένων καὶ ἑπομένως ποικίλων μεγεθῶν καὶ ποιοτήτων.

κάνω τὴν πάπια, τὸ κορόιδο.

Ἐπειδὴ ἡ ***πάπια*** φαίνεται ἥσυχον καὶ ἥμερον ζῶον, ἐλέχθη ἡ φράσις ***κάνω τὴν πάπια*** = ὑποκρίνομαι τὸν ἀμέτοχον κακῆς πράξεως, προσποιοῦμαι τὸν ἀθῶον.

---

[1] **Λαογραφία,** σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, 6, 490.

Ὁμοία μεταφορὰ ἐδημιούργησε καὶ τὴν φράσιν ***κάνω τὸ κορόιδο***=ὑποκρίνομαι ὅτι δὲν ἐννοῶ, προσποιοῦμαι τὸν βλᾶκα, διότι τὸ ***κορόιδο,*** τὸ ὁποῖον κυριολεκτικῶς σημαίνει κουρεμένο γίδι, θεωρεῖται ὡς ἄξιον σκώμματος καὶ καθὰ τοιοῦτον νομίζεται καὶ ὡς βλακῶδες ζῶον.

κάνω τὸν νταῆ.

Ἡ φράσις μὲ τὴν Τουρκικὴν λέξιν ***dayi - νταῆς*** = θεῖος ἢ ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ καθεστηκυίας ἡλικίας καὶ μὲ ἦθος γενναίου[1] λέγεται εἰρωνικῶς ἐπὶ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ζητεῖ νὰ καταπτοήσῃ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ ἐπιβληθῇ.

κόβω βόλτες, φέρνω βόλτα κτλ.

Ἄρκεταὶ φράσεις τῆς κοινῆς ὡρμήθησαν ἀπὸ τὴν λέξιν ***βόλτα*** στηριζόμεναι εἰς τὴν σημασίαν τῆς περιστροφῆς ἢ τῆς σπείρας τοῦ κοχλίου. Τὸ κυριολεκτούμενον ***κόβω βόλτες*** = κάμνω σπειρώσεις εἰς κύλινδρον ἐλέχθη καὶ μεταφορικῶς μὲ τὴν σημασίαν τοῦ περιφέρομαι, περιπατῶ εἰς μέρος τι μετὰ στροφῶν, οἷον ***κόβω βόλτες 'ς τὴν πλατεῖα.*** Συνώνυμος εἶναι καὶ ἡ φράσις ***φέρνω βόλτες*** πρότερον κυριολεκτουμένη, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ ***φέρνω βόλτα τὸ σκοινὶ*** = περιελίσσω. Καὶ ἄλλη μεταφορικὴ ἀπεδῶ ***τὸν φέρνω βόλτα*** = περιφέρομαι περὶ αὐτόν, τὸν κλωθογυρίζω, προσπαθῶ νὰ προσοικειωθῶ μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ὠφεληθῶ ἀπ' αὐτόν. Καὶ περαιτέρω ***τὰ φέρνω βόλτα*** (ἐνν. τὰ πράματα) = τὰ καταφέρνω, τὰ διευθετῶ. ***Παίρνει τὴ βόλτα της ἡ βίδα*** σημαίνει προχωρεῖ ἀκωλύτως ἡ κοχλίωσις καὶ ἐντεῦθεν μεταφορικῶς ***παίρνω βόλτα*** = φεύγω. Ἀπὸ κυριολεκτουμένας πάντως προῆλθαν καὶ αἱ φράσεις ***παίρνω τὴν κάτω βόλτα*** = καταρρέω, καταπίπτω χωρὶς ἐλπίδα ἀνορθώσεως καὶ ***παίρνω τὴν ἀπάνω βόλτα*** = παραφρονῶ[2].

κόβω δαγκωνιά, τσιμπιά.

Ἐπειδὴ δάκνων τις ἢ συμπιέζων διὰ τῶν ὀνύχων εἶναι εὔκολον νὰ κόψῃ τὸ δέρμα, ὑπεισῆλθεν ἡ ἔννοια τοῦ ***κόβω*** εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ***δαγκώνω*** καὶ ***τσιμπῶ.*** Ὅθεν ἀντὶ τοῦ ***δαγκώνω καὶ κάνω δαγκωνιὰ*** (τομὴν διὰ τοῦ δήγματος), ***τσιμπῶ καὶ κάνω τσιμπιὰ*** (τομὴν διὰ τῆς συμπιέσεως τῶν ὀνύχων) ἐλέχθη βραχυλογικῶς ***κόβω δαγκωνιὰ*** = δαγκώνω καὶ ***κόβω τσιμπιὰ*** = τσιμπῶ.

κοντὸς ψαλμὸς ἀλληλούια.

Ὁ βραχύτερος ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος εἶναι ἡ λέξις ***ἀλληλούια.*** Διὰ τοῦτο πρὸς δήλωσιν συντόμου ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς ἢ προσευχῆς ἐπλάσθη ἡ ἀνωτέρω βραχυ-

---

[1] Ι. Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικὸν 2, 1067 β.

[2] Τὸ ὑλικὸν τοῦ ἄρθρου ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

λογικὴ φράσις ἐκ τῆς πλήρους ***ὁ κοντὸς ψαλμὸς εἶναι τὸ ἀλληλούια.*** Εἰς τὴν δημιουργίαν της συνετέλεσεν ἀναμφισβητήτως ἡ ψυχολογικὴ ἀντίθεσις πρὸς τὰς μακρὰς προσευχὰς καὶ τελετάς, αἱ ὁποῖαι συμβαίνει νὰ προξενοῦν κόπωσιν. Μεταφορικῶς λέγεται καὶ ἐπὶ συζητήσεως ἢ ὑποθέσεως, ἡ ὁποία πρέπει συντόμως νὰ τελειώσῃ [1].

λούζω μὲ βρισιές.

Ἐδῶ πάντως πρόκειται κάποια τολμηρὰ μεταφορὰ ὄχι κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ φυσικὴν πρᾶξιν, διότι λούζει κανεὶς μὲ νερό, ὄχι ὅμως καὶ μὲ λόγους, ἀλλ' ἀπὸ ἄλλην τινὰ ὁμοίως μεταφορικὴν φράσιν. Εἶναι γνωστὴ ἡ πρᾶξις τοῦ φτυσίματος δηλωτικὴ ἐσχάτης περιφρονήσεως, καθ' ἣν οἱονεὶ λούζομεν μὲ τὰ πολλὰ σάλια ἐκεῖνον ποὺ θέλομεν νὰ ἐξευτελίσωμεν. Ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν ἔχω συνειδητὴν τὴν φράσιν ***λούζω μὲ σάλια*** κατὰ τὸ ***λούζω μὲ νερὸ*** ἐπὶ τῆς μεταφορικῆς ἐννοίας, πάντως ὅμως θὰ ἐλέχθη ἢ θὰ λέγεται καὶ κατ' αὐτὴν ἐπλάσθη τὸ ***λούζω μὲ βρισιές.*** Λέγεται καὶ ***τοῦ τραυάω ἕνα λούσιμο*** ἐννοεῖται μὲ βρισιὲς = ὑβρίζω, ἐξυβρίζω.

μαζεύει γράμματα, ὑπογραφὲς κτλ.

Ἡ φράσις λεγομένη ἐπὶ τοῦ ἑτοιμοθανάτου ἐγεννήθη ὡς ἑξῆς. Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὰ μοιρολόγια ὄχι μόνον αἱ οἰκεῖαι ἀλλὰ καὶ αἱ ξέναι γυναῖκες παρακαλοῦν τὸν νεκρὸν νὰ φέρῃ μηνύματα εἰς τοὺς πέραν τοῦ τάφου συγγενεῖς των. Εἰς τὴν λαϊκὴν φαντασίαν αὐτὸς παρίσταται ὡς ἀγγελιοφόρος, ὡς κομιστὴς ἐπιστολῶν τῶν ζώντων πρὸς τοὺς νεκρούς. Ἀλλὰ αἱ ἐπιστολαὶ ὑπογράφονται καὶ ὁ μέλλων ν' ἀποθάνῃ ***μαζεύει ὑπογραφὲς*** = ὑπογεγραμμένας ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας θὰ κομίσῃ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Λέγεται καὶ ***μαζεύει γράμματα, γραφές.***

μέγας εἶ, Κύριε!

Εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ τῶν Φώτων φέρεται ἡ ἐκφώνησις « μέγας εἶ, Κύριε, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου καὶ οὐδεὶς λόγος ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων σου! ». Αἱ λέξεις ***θαυμαστὰ ἔργα*** καὶ ***θαυμασίων*** ἔγιναν αἰτία ἡ ἐκφώνησις ὁλόκληρος, ἐπειδὴ δὲν κατενοήθη, νὰ ληφθῇ κατ' ἀρχὰς ὡς φράσις ἐπὶ παραδόξων ἀκουσμάτων ἢ πραγμάτων. Κατόπιν ὅμως ἡ ἔμφυτος τάσις πρὸς τὴν βραχυλογίαν ἔγινεν αἰτία νὰ περικοπῇ ἡ μακρὰ φράσις εἰς τὴν ***μέγας εἶ, Κύριε, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου!*** ὅπως ὄντως καὶ οὕτω ἀκούεται, τέλος δὲ εἰς τὴν βραχυτάτην ***μέγας εἶ, Κύριε!*** ἡ ὁποία φυσικὰ διετήρησε τὴν ἀρχικὴν σημασίαν, ἂν καὶ ἔπαυσαν ν' ἀκούωνται τὰ θαυμαστὰ ἔργα καὶ τὰ θαυμάσια.

---

[1] Ἰδὲ Ἱστορικὸν Λεξικόν.

μένω ἔξω τοῦ νυμφῶνος κτλ.

Ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν παραβολὴν τῶν μωρῶν παρθένων, εἰς τὰς ὁποίας ἐκλείσθη ἡ θύρα τοῦ νυμφῶνος καὶ ἔμειναν ἔξω[1], ἐγεννήθησαν αἱ φράσεις ***μένω ἔξω τοῦ νυμφῶνος*** = ἀποκλείομαι ἀπὸ συγκέντρωσιν συνήθως χαρμόσυνον, ἑορτὴν κττ. καὶ ***ἔμεινε ἔξω ἀπὸ τὸ νυμφῶνα*** διὰ γυναῖκα, ἡ ὁποία ἔμεινεν ἄγαμος, κατήντησε γεροντοκόρη.

μὲ ξένα κόλλυβα.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου ἐπιδιώκοντος νὰ ὠφεληθῇ δαπάναις ἄλλων, ὡς ἐὰν ἤθελε νὰ μνημονευθοῦν τὰ ὀνόματα τῶν τεθνεώτων τῆς οἰκογενείας του ***μὲ ξένα κόλλυβα,*** δηλαδὴ ἐπὶ δίσκου ξένων κολλύβων.

μιὰ καὶ καλή.

Ἐπὶ πράξεως ἅπαξ ἀλλὰ καλῶς γενομένης θὰ ἔχει λεχθῆ ***μιὰ φορὰ καὶ καλὴ φορὰ*** = ***μιὰ φορὰ καὶ καλὰ*** ἀντὶ τῶν πολλῶν ἀλλ' ἀτελῶν ἢ ἡμιτελῶν πράξεων. Ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει ἐνίοτε πρᾶξις καλῶς γενομένη νὰ μὴ παρίσταται ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῇ, τὸ ***μιὰ καὶ καλὴ*** κατήντησεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἅπαξ διὰ παντός.

μιά σου καὶ μιά μου.

Ἀπὸ τὰς πλήρεις φράσεις ***μιὰ φορὰ δική σου καὶ μιὰ φορὰ δική μου*** ἐγεννήθη βραχυλογικῶς τὸ ***μιά μου καὶ μιά σου*** = σειρά μου καὶ σειρά σου, ἤτοι ὄχι πάντοτε ἐσύ, ἀλλ' ἐκ περιτροπῆς, πότε ἐσύ, πότε ἐγώ.

μοῦ βγαίνει ξινὸ κτλ.

Εἶναι γνωστὸν τὸ αἴσθημα τῆς ***ξινίλας,*** τὸ ὁποῖον ἐνίοτε αἰσθάνεται κανεὶς εἰς τὴν μύτην, ὅταν κάμνῃ ἐμετόν. Λέγεται λοιπὸν ***μοῦ βγαίνει τὸ φαεῖ ἀπὸ τὴ μύτη,*** ἀλλὰ καὶ ***μοῦ βγαίνει ξινὸ τὸ φαεῖ.*** Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι εὐχάριστον πρᾶγμα νὰ βγάζῃ κανεὶς τὸ φαεῖ ποὺ τρώγει, ἐπεκράτησαν αἱ φράσεις αὐταὶ μὲ ἔννοιαν μεταφορικήν. Λέγονται, ὅταν δυσάρεστα ἐπεισόδια τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκογενειακῆς ζωῆς ἢ ἄλλοι λόγοι γενικώτεροι δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἤρεμον ἀπόλαυσιν τῆς τροφῆς. Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθη ἡ μεταφορὰ ἕως ἐδῶ. Ἐπεξετάθη περαιτέρω καὶ περιέλαβε γενικώτερον ὅλα τὰ δυσάρεστα ἐπακόλουθα εὐχαρίστου ἀπολαύσεως Οὕτω λέγεται ***μοῦ βγαίνει ξινὸς ὁ περίπατος, ὁ χορὸς κττ., μοῦ βγῆκε ξινὴ ἡ διασκέδασι, ἡ ἐκδρομὴ κττ., μοῦ βγῆκε ξινὸ τὸ φόρεμα κττ., μοῦ' βγαλε ξινὸ τὸ καλὸ ποὺ μοῦ ἔκαμε*** = μοῦ ἔκαμε ἕνα καλὸ καὶ κατόπιν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ μὲ δυσ-

---

[1] Ματθ. 25, 1—12.

ηρέστησεν. Ὥστε ἡ δυσαρέσκεια τῆς ***ξινίλας*** ἐπροχώρησεν ἀπὸ τὸ φαεῖ εἰς τὸ φόρεμα καὶ ἀπὸ τοῦτο εἰς τὴν ἀφῃρημένην ἔννοιαν τοῦ καλοῦ. Τοιαῦται εἶναι αἱ τολμηραὶ μεταφοραί, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς γλώσσης.

μοῦ βγῆκε τὸ λάδι, ἡ πίστι, ἡ Παναγιά.

Ὅταν κουραζώμεθα ἢ ταλαιπωρούμεθα πολύ, συνηθίζομεν νὰ λέγωμεν ***μοῦ βγῆκε τὸ λάδι***, ὅπου ἀναμφιβόλως ἐννοεῖται τὸ ἔλαιον τοῦ βαπτίσματος. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν ἔκκρισιν τοῦ ἱδρῶτος, δηλαδὴ ἐννοοῦμεν ὅτι μαζὶ μὲ τὸν ἱδρῶτα ἔφυγε καὶ τοῦτο. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔλαιον τοῦ βαπτίσματος συμβολίζει κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν τὴν ἀποδοχὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, κατήντησε τὸ ***λάδι*** συνώνυμον τοῦ ***πίστι,*** διὰ τοῦτο ἐλέχθη καὶ ***μοῦ βγῆκε ἡ πίστι.*** Ἔπειτα δὲ ***μοῦ βγῆκε ἡ Παναγιά,*** διότι διὰ τὸν λαὸν ἡ Παναγία εἶναι αὐτὴ ἡ πίστις. Τὰς ταυτοσήμους καὶ ἀμεταβάτου χρήσεως φράσεις αὐτὰς ἠκολούθησαν εὔκολα αἱ μεταβατικῆς χρήσεως ***μοῦ βγάζουν τὸ λάδι, τὴν πίστι, τὴν Παναγιὰ*** = μὲ κουράζουν, μὲ ταλαιπωροῦν πολύ.

μοῦ γίνεται στενὸς κορσές.

Ἐκ μεταφορᾶς τοῦ συσφίγγοντος τὸ σῶμα κορσὲ ἐλέχθη ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου πιέζοντος ἡμᾶς καὶ οὕτω καθισταμένου ὀχληροῦ καὶ ἀνυποφόρου.

μοῦ κατεβαίνει.

Ἐπειδὴ νομίζεται ὅτι αἱ σκέψεις εἰς τὸν ἄνθρωπον κατέρχονται ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ, ἡ φράσις ***μοῦ κατεβαίνει*** σημαίνει μοῦ ἐπέρχεται ἡ σκέψις ὑπονοουμένου τοῦ προσδιορισμοῦ ***'ς τὸ μυαλὸ*** ἢ ***'ς τὸ νοῦ*** ἢ ***'ς τὸ κεφάλι.*** Ἡ δὲ φράσις ***λέει ὅ,τι τοῦ κατεβαίνει*** ἢ ***ὅ,τι τοῦ κατέβῃ*** σημαίνει ὅ,τι καὶ ἡ ἀρχαία « ὅ,τι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν ἔλθῃ γλῶτταν », πράγματα δηλαδὴ παράλογα καὶ ἀσυνάρτητα.

μπαίνω 'ς τὸ ράφι, κάθομαι 'ς τὸ ράφι κτλ.

Ἡ ὁριζοντία σανὶς ἡ προσηρμοσμένη ἐγκαρσίως εἰς τὸν τοῖχον καὶ χρησιμεύουσα εἰς ἀπόθεσιν πραγμάτων λέγεται ***ράφι.*** Καὶ ἐπειδὴ συμβαίνει κάποτε νὰ τοποθετοῦνται ἐκεῖ πράγματα ὄχι τῆς ἀμέσου χρήσεως, τῆς ἀμέσου ἀνάγκης, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἔχωμεν πρόχειρα, ἐλέχθη ἡ φράσις ***μπῆκε 'ς τὸ ράφι*** διὰ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον, ἀφοῦ ἐχρησιμοποιήσαμεν, τὸ ἐβάλαμεν ἐκεῖ ὡς μὴ χρήσιμον ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἀπεδῶ ἐγεννήθη ἡ μεταφορικὴ ἔννοια τῆς φράσεως διὰ κόρην, ἡ ὁποία δὲν ἔχει πλέον ἐλπίδα γάμου. Ἀναλογικῶς πρὸς αὐτὴν ἐλέχθη καὶ μὲ τὴν ἰδίαν ἔννοιαν ***ἔκατσε 'ς τὸ ράφι*** καὶ ***ἔμεινε 'ς τὸ ράφι.*** Ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει νὰ ὑπάρχουν καὶ ἐπάλληλα ράφια, δύο ἢ τρία, ἕκαστον

δὲ πρᾶγμα ἀναλόγως τῆς πολλῆς ἢ ὀλίγης χρήσεως τοποθετεῖται εἴτε εἰς τὸ πρῶτον, τὸ χαμηλότερον, διὰ νὰ εἶναι πλέον πρόχειρον, εἴτε εἰς τὸ δεύτερον εἴτε καὶ εἰς τὸ τρίτον, ὅταν σπανίως ἢ οὐδόλως χρησιμοποιῆται, ὁ λαὸς χαριτολογῶν λέγει ***ἀνέβηκε 'ς τὸ πρῶτο ράφι*** διὰ κόρην, ἡ ὁποία ὀλίγας ἐλπίδας γάμου ἔχει, ***ἀνέβηκε 'ς τὸ δεύτερο ράφι***, ὅταν ἐλάχισται ὑπάρχουν ἐλπίδες, καὶ ***ἀνέβηκε 'ς τὸ τρίτο ράφι***, ὅταν ὡς γεροντοκόρη πλέον δὲν ἔχῃ καμμίαν.

νῦν καὶ ἀεί, νῦν καὶ ἀμήν.

Αἱ εὐχαὶ καὶ ἐκφωνήσεις τῆς ἐκκλησίας καταλήγουν εἰς τὴν φράσιν « νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν », πάσης δὲ ἀκολουθίας καὶ τελετῆς ἡ τελευταία λέξις τῆς « ἀπολύσεως » εἶναι τὸ « ἀμήν ». Ἐντεῦθεν ἐλέχθησαν αἱ φράσεις βραχυλογικῶς μὲν ***νῦν καὶ ἀεί***, κατὰ σύμφυρσιν δὲ ***νῦν καὶ ἀμήν***, σημαίνουσαι τὸ τέλος ἀλλὰ μὲ ἰδιαιτέραν τινὰ σημασιολογικὴν ἀπόχρωσιν, δηλαδὴ τέλος ἀπροχώρητον, οἷον ***τὰ πράματα ἔφτασαν 'ς τὸ νῦν καὶ ἀμήν***, ἤτοι εἰς σημεῖον, πέραν τοῦ ὁποίου δὲν πρόκειται πλέον νὰ συνεχισθῇ ἡ οἱαδήποτε κατάστασις καὶ ἑπομένως πρέπει νὰ ληφθῇ ὁπωσδήποτε μία ἀπόφασις. Τὸ πρᾶγμα ἐξηγεῖται ὡς ἑξῆς. Ὅπως ἀκούοντες τὸ ***ἀμὴν*** τῆς ἀπολύσεως πρέπει νὰ πάρωμεν τὴν ἀπόφασιν, ὅτι δὲν θὰ λεχθῇ πλέον τίποτε καὶ ὀφείλομεν ν' ἀποχωρήσωμεν ἀπὸ τὸν ναόν, οὕτω καὶ εἰς περίστασιν ποὺ μία κατάστασις πραγμάτων φθάνει εἰς σημεῖον ἀπροχώρητον πρέπει νὰ μεταβάλωμεν σκέψεις καὶ νὰ ἐνεργήσωμεν κατ' ἄλλον τρόπον [1].

ξεραΐλα 'ς τὴν ἀγάπη μας.

Ἡ φράσις δηλοῖ χαριτολόγον παράπονον διὰ τὴν ἔλλειψιν ὑλικῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἀγάπης, συνήθως διὰ τὴν ἔλλειψιν περιποιήσεων εἰς ποτὰ καὶ τροφάς. Ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχον κυριολεκτουμένην ***ξεραΐλα 'ς τὰ χωράφια κτλ.*** τὴν δηλοῦσαν ξηρασίαν δι' ἀνομβρίαν.

ὁ νοῦς του 'ς τὸ κεχρί.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἔχοντος ἔμμονον ἐπιθυμίαν ὡρισμένου πράγματος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀπόκτησις ἀποτελεῖ ἀδιάλειπτον μέλημά του, λέγεται κατὰ μεταφορὰν ***ὁ νοῦς τοῦ πουλλιοῦ 'ς τὸ κεχρὶ*** καὶ βραχυλογικῶς ***ὁ νοῦς του 'ς τὸ κεχρὶ*** καὶ βραχυλογικώτερα ***ἐκεῖνος τὸ κεχρί.***

ὅπου ὅπου, ὅπως ὅπως.

Ἀπὸ ἐκφράσεις, ὁποῖαι ***νὰ κάτσῃς, νὰ κοιμηθῇς, νὰ σταθῇς ὅπου μπορεῖς*** καὶ ***κάνε το, τελείωσέ το, φτειάξε το ὅπως μπορεῖς κτλ.***, ἐκφερομένας μάλιστα

[1] Πβ. καὶ Δ. Λουκᾶτον ἐν Νέᾳ Ἑστίᾳ τόμ. 20, 1573

ἐπαλλήλας λόγῳ ψυχολογικῆς βίας, καθ' ἃς ὁ λέγων ἀδιαφορεῖ τελείως διὰ τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον, οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ εἶναι οἱοιδήποτε, ἐνδιαφέρεται δὲ μόνον διὰ τὴν πρᾶξιν, ἐγεννήθησαν αἱ ἀναδιπλωμέναι βραχυλογικαὶ φράσεις ***ὅπου ὅπου*** = ὁπουδήποτε καὶ ***ὅπως ὅπως***[1] = ὁπωσδήποτε, καθ' οἱονδήποτε τρόπον καλὸν ἢ κακὸν ἀδιάφορον. Οὕτω λέγεται ***κοιμᾶται, τρώει ὅπου ὅπου κττ., νὰ τὸ κάμῃς, νὰ τὸ τελειώσῃς ὅπως ὅπως κττ.***

ὅσοι πιστοί.

Ἐκ τῆς λειτουργικῆς ἐκφωνήσεως « ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε, οἱ κατηχούμενοι προέλθετε, μή τις τῶν κατηχουμένων, ὅσοι πιστοὶ » ἐννοεῖται « μείνατε » ἐπεκράτησε τὸ ***ὅσοι πιστοὶ*** νὰ λέγεται, ὅταν καλοῦνται νὰ ἔλθουν ὅσοι θέλουν. Τὸ νόημα εἶναι βέβαια ἀντίθετον τοῦ προσδοκωμένου, νὰ μείνουν ὅσοι εἶναι πιστοὶ καὶ ὄχι νὰ ἔλθουν ὅσοι θέλουν. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας ἐκκλησιαστικὰς φράσεις, ἔγινε τελεία παρανόησις καὶ τὸ ῥῆμα « προέλθετε » ἀπεδόθη καὶ εἰς τὸ « πιστοὶ » χωρὶς ὡρισμένην καὶ τοῦτο σημασίαν.

πάει γόνα.

Εἴς τινας περιπτώσεις πρὸς δήλωσιν πλησμονῆς λέγεται ἡ φράσις ***πάει γόνα,*** οἷον ***ἔφαγε ξύλο ποὺ πάει γόνα*** (ἐδάρη καθ' ὑπερβολήν), ***πίνει κρασὶ ποὺ πάει γόνα κττ.*** Ἡ ἀρχή της ἀνάγεται εἰς φράσεις, ὅπου τὸ ὕψος τοῦ ποδὸς μέχρι τοῦ γόνατος λαμβάνεται ὡς τεκμήριον πλησμονῆς πράγματος. Π.χ. λέγεται ***ἔρριξε χιόνι ποὺ πάει ὡς τὸ γόνα, χώνεται 'ς τὴ λάσπη ποὺ πάει ὡς τὸ γόνα.*** Ὥστε τὸ ***πάει γόνα*** εἶναι βραχυλογία καὶ χρησιμοποιεῖται μεταφορικῶς.

πάει καπνὸς κτλ.

Λέγεται κοινῶς ***γίνομαι καπνὸς*** = ἐξαφανίζομαι τάχιστα ὡς ὁ διαλυόμενος καπνὸς καὶ ***ἔφαγε ξύλο ποὺ ἔγινε καπνὸς*** = ἐδάρη τόσον ἰσχυρῶς, ὥστε μόλις ἐσώθη τραπεὶς εἰς φυγὴν καὶ ἐξαφανισθεὶς ὡς καπνός. Ἔπειτα ***ἔφαγε ξύλο ποὺ πῆγε καπνός,*** τὸ ὁποῖον εἶναι βραχυλογία κατὰ παράλειψιν τοῦ ***σάν,*** ἀντὶ ***σὰν καπνός.*** Ἡ φράσις ἠδύνατο νὰ λεχθῇ ἐπὶ παιδίου δυστροποῦντος νὰ πάγῃ κάπου καὶ κατόπιν δαρμοῦ ἰσχυροῦ ἀναγκασθέντος νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐντολὴν τάχιστα καὶ γεννήσαντος τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ταχίστου ἐξαφανισμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις τὸ ***πῆγε σὰν καπνὸς*** καὶ βραχυλογικῶς ***πῆγε καπνὸς*** ἐκφράζει ἔννοιαν θεωρου-

[1] Ὁ Ἀχιλλεὺς Τζάρτζανος εἰς τὴν Νεοελληνικὴν Σύνταξιν, ἐν Ἀθήναις 1928, σελ. 62 ὁμιλῶν περὶ τῆς χρήσεως καὶ ὄχι τῆς γενέσεως τοῦ ἐπιρρήματος τούτου λέγει ὅτι λέγεται καὶ ἐν συνδέσει μετὰ τοῦ ***καὶ*** ὡς ***ὅπως κι ὅπως,*** τὸ ὁποῖον ἐγὼ δὲν τὸ αἰσθάνομαι ὡς κοινόν, ἴσως εἶναι ἰδιωματικόν.

μένην ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ ὑπερβολικοῦ δαρμοῦ, ἡ φράσις ***πῆγε καπνὸς*** καὶ περαιτέρω ***πάει καπνὸς*** μετέστη ἁπλῶς εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ καθ' ὑπερβολὴν γινομένου, ὅπερ ἐκφράζει ἡ προηγουμένη πρότασις, τὴν ὁποίαν κατὰ σύνταξιν προσδιορίζει συμπερασματικῶς, οἷον ***τρώει ξύλο ποὺ πάει καπνός, κάνει κλεψιὲς ποὺ πάει καπνὸς κτ.***

πάει κατὰ διαβόλου, κατὰ Καπερναοὺμ κτλ.

Αἱ φράσεις ***πάει κατὰ διαβόλου, κατ' ἀνέμου, κατὰ κρημνοῦ*** λέγονται ἐπὶ ἀνθρώπου καταστρεφομένου ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς. Καὶ ἀρατικῶς ***κατὰ διαβόλου! κατ' ἀνέμου!*** (ἐνν. πήγαινε) = εἰς ὄλεθρον, « ἐς κόρακας! » Ὅτι ἔχομεν ἐδῶ φράσεις βραχυλογικὰς τὸ διδασκόμεθα ἀπὸ ὁμοίας ἀρχῆς ἰδιωματικὰς τοιαύτας, εἰς τὰς ὁποίας εὔκολα ἐννοεῖται τὸ παραλειπόμενον οὐσιαστικόν. Κατὰ πληροφορίας τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ εἰς τὰ Μέγαρα ***πάω κατ' ἀμπελιοῦ*** σημαίνει κατὰ τὸν δρόμον τοῦ ἀμπελιοῦ, εἰς τὸ ἀμπέλι, εἰς τὴν Θράκην ***κατὰ ἡλιοῦ*** = πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἡλίου, εἰς τὴν Ἤπειρον ***κατὰ ἡλιοῦ, κατὰ κρημνοῦ*** = πρὸς τὴν ὄψιν καὶ ἔπειτα ἀπέναντι τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ κρημνοῦ, εἰς τὰ Καλάβρυτα ***κατὰ θεοῦ*** = πρὸς τὸ μέρος τοῦ θεοῦ, οἷον ***κατὰ θεοῦ φαίνεται τὸ δέντρο,*** ὅταν αὐτὸ εἶναι ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν βουνοῦ καὶ ὄπισθέν του φαίνεται ὁ οὐρανός, τέλος εἰς τὴν Μύκονον ***κατὰ θεοῦ*** = κατὰ τὸν δρόμον, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ.

Ἀφοῦ λοιπὸν ***πάει κατὰ θεοῦ*** σημαίνει πηγαίνει εἰς τὸν δρόμον τοῦ θεοῦ καὶ τοῦτο ἰσοδυναμεῖ μὲ ἠθικὴν εὐδαιμονίαν, τὸ ἀντίθετον ***πάει κατὰ διαβόλου*** κατὰ τὸν ψυχολογικὸν νόμον τοῦ συνειρμοῦ ἀντιθέτων ἐννοιῶν ἐδήλωσεν ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον, ἤτοι πάει εἰς ὄλεθρον ἠθικὸν καὶ ὑλικόν. Κατὰ τοῦτο ἐλέχθη καὶ ***πάει κατ' ἀνέμου*** (παρασύρεται ἀπὸ θύελλαν καὶ ἐξαφανίζεται), ***πάει κατὰ κρημνοῦ*** (κατακρημνίζεται καὶ ἐξαφανίζεται).

Ἡ δὲ γένεσις τῆς συνωνύμου φράσεως ***πάει κατὰ Καπερναοὺμ*** ὀφείλεται εἰς τὸ εὐαγγελικὸν χωρίον, ὅπου ὁ Ἰησοῦς φέρεται ταλανίζων πόλεις τινάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Καπερναούμ. « Οὐαί σοι, Χοραζίν, οὐαί σοι, Βηθσαϊδά... Καὶ σύ, Καπερναούμ, ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως Ἅδου καταβιβασθήσει » [1]. Ἡ οὕτως ἀρατικῶς ἐκφερομένη ρῆσις ἐγέννησε τὴν φράσιν λεγομένην καὶ ἀρατικῶς ***ἄμε κατὰ Καπερνοούμ!***

Ταυτόσημος εἶναι καὶ ἡ φράσις ***πάει κατὰ Ἰσραὴλ*** γεννηθεῖσα κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἀνωτέρω φράσεων ὁμοίως ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν περικοπὴν « οὐκ ἀπεστάλην, εἰμὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ » [2]. Ἐδῶ δὲν πρόκειται

---

[1] Ματθ. 11, 21—3 καὶ Λουκ. 9, 13—5.

[2] Ματθ. 15, 24.

βέβαια ταλανισμός, ἀλλ' ὁ λαὸς πλάττει τὴν γλῶσσαν κατὰ νόμους ψυχολογικοὺς μὴ ὑποκειμένους εἰς τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς. Ἀκούων συχνὰ ***τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ*** καὶ τὴν γνωστὴν ἐκκλησιαστικὴν φράσιν ***ἀπολωλὸς πρόβατον*** λεγομένην μεταφορικῶς ἐπὶ τοῦ ἠθικῶς διεφθαρμένου καὶ κατεστραμένου ἔκαμεν ἕνα συνδυασμὸν καὶ ἐνόμισεν ὅτι τὸ ***ἀπολωλὸς πρόβατον οἴκου Ἰσραὴλ*** ἐν τῷ συνόλῳ δύναται νὰ λεχθῇ μὲ τὴν αὐτὴν καὶ τὸ ***ἀπολωλὸς πρόβατον*** σημασίαν καὶ κατὰ τὸ ***πάει κατὰ Καπερναοὺμ*** ἔπλασε τὸ ***πάει κατὰ Ἰσραὴλ*** = πάει ὡς ἀπολωλὸς πρόβατον, καὶ ἀρατικῶς ***ἄμε κατὰ Ἰσραήλ !***

Εἰς τὴν Αἰτωλίαν λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπου ἀκαταλογίστου ***εἶναι κατὰ Ἰσραήλ,*** δηλ. εἶναι ἄξιος ὀλέθρου ὡς ἀνισόρροπος.

παίζω μ' ἀνοιχτὰ χαρτιά, τὸ τελευταῖο χαρτὶ κτλ.

Ἡ πρώτη φράσις κυριολεκτεῖται εἰς τὰ παιγνιόχαρτα, εἶναι δὲ καὶ μεταφορικῶς κοινόχρηστος μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ὁμιλῶ ἢ ἐνεργῶ ὄχι κρυφίως ἢ συγκεκαλυμμένως, ἀλλ' ἀπροκαλύπτως καὶ φανερά. Κυρίως καὶ μεταφορικῶς λέγεται καὶ ***ἀνοίγω τὰ χαρτιά μου,*** μόνον δὲ μεταφορικῶς ***συζητῶ, μιλῶ μ' ἀνοιχτὰ χαρτιά.***

Ἡ δευτέρα φράσις ***παίζω τὸ τελευταῖο μου χαρτὶ*** σημαίνει ὁμοίως ἐκ μεταφορᾶς τῶν παιγνιοχάρτων θέτω εἰς ἐνέργειαν τὸ ἐναπομεῖναν εἰς ἐμὲ τελευταῖον μέσον διὰ ν' ἀποτρέψω τὴν ἐπικειμένην καταστροφήν.

παίρνω μυρωδιά.

Ἀπὸ τὴν ἱκανότητα τῶν κυνηγετικῶν σκύλλων ν' ἀνακαλύπτουν διὰ τῆς ὀσφρήσεως καὶ ἰχνηλασίας τὸ κρυπτόμενον θήραμα τὸ ***παίρνω μυρωδιὰ*** ἐδήλωσε μεταφορικῶς ἐννοῶ. Καὶ περαιτέρω ὡς περιφραστικὸν μεταβατικὸν ρῆμα ***τὸν παίρνω μυρωδιὰ*** = τὸν ἀνακαλύπτω ποῦ εὑρίσκεται, ἐννοῶ τὴν πραγματικὴν κατάστασίν του, καταλαμβάνω τὰς σκέψεις του, τοὺς σκοπούς του κττ. Εἶναι εὐεξήγητον ὅτι ἡ φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτεται παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, διότι πρόκειται μεταφορὰ ἀπὸ τὰ κρυπτόμενα καὶ ἀνακαλυπτόμενα θηράματα.

παίρνω τὰ βουνά.

Ἐπειδὴ οἱ κυριευόμενοι ἀπὸ μανίαν συμβαίνει πολλάκις ὡς ὑπὸ δαίμονος ἐλαυνόμενοι νὰ τρέπωνται εἰς τὰ βουνά, ἡ φράσις κατήντησεν εἰς τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ τρελλαίνομαι, παραφρονῶ.

παννὶ μὲ παννί.

Ὅταν τὸ θυλάκιον εἶναι ἄδειον ἀπὸ χρήματα, προσεγγίζουν καὶ συγκολλῶνται

αἱ ἐσωτερικαὶ πλευραί του. Ἐντεῦθεν ἐλέχθη ***τσέπη παννὶ μὲ παννὶ*** = ἐντελῶς κενή, ***μένω παννὶ μὲ παννὶ*** = χωρὶς ὀβολόν, ἀπένταρος.

πάω μὲ τὰ νερά του, τὸν φέρνω 'ς τὰ νερά μου.

Ὅταν δὲν θέλω νὰ δυσαρεστήσω ἕνα ἄνθρωπον ἀντιλέγων ἢ διαφωνῶν, ἀλλὰ σκοπίμως συμφωνῶ εἰς ὅ,τι λέγει καὶ κάμνω ὅ,τι θέλει, τότε ***πάω μὲ τὰ νερά του,*** καθὼς τὸ πλοῖον ποὺ πλέει κατὰ τὴν φορὰν τῶν ρευμάτων. Ἀντιστρόφως, ὅταν τὸν πείθω νὰ συμφωνήσῃ μαζί μου καὶ νὰ κάνῃ ὅ,τι θέλω, τότε ***τὸν φέρνω 'ς τὰ νερά μου.***

ποὺ νά!

Μετὰ πρότασιν ἀρνητικὴν ἡ ἔκφρασις ***ποὺ νὰ*** ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸν ἐνδοτικὸν σύνδεσμον ***καὶ ἄν,*** οἷον ***δὲν τὸ θέλω ποὺ νά! δὲν τὸν παίρνω ποὺ νά! κττ.*** Ὡς ἕκαστος ἐννοεῖ, ἡ ἐλλιπὴς ἐνδοτικὴ πρότασις δύναται νὰ συμπληρωθῇ ὅλως αὐθαιρέτως, οἷον ***δὲν τὸ τρώγω ποὺ νὰ ξέρω πὼς θὰ πεθάνω ἀπὸ τὴν πεῖνα, δὲν τὸν παίρνω ποὺ νὰ χαλάσῃ ὁ κόσμος*** ἢ ***ποὺ νὰ μὲ σκοτώσετε*** ἢ ***ποὺ νά 'ναι χρυσὸς κι ἅγιος κττ.*** Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν γίνῃ ἡ συμπλήρωσις, τὸ νόημα τῆς ἐκφράσεως ***ποὺ νὰ*** ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν φράσιν ***μὲ κανένα τρόπο,*** λ.χ. ***δὲν τὸ λέω ποὺ νὰ*** = μὲ κανένα τρόπον δὲν μπορῶ ν' ἀναγκασθῶ νὰ τὸ εἴπω.

σὰ νερό, μέσ' 'ς τὸ νερό.

Κοινόχρηστος εἶναι εἰς τὴν σχολικὴν γλῶσσαν ἡ φράσις ***τὸ ξέρω τὸ μάθημα σὰ νερὸ*** ἢ ***τὸ ξέρω νεράκι*** = τὸ ἔχω ἀπομνημονεύσει ἐντελῶς καὶ ἠμπορῶ νὰ τὸ εἴπω ἐκ στήθους εὐκόλως χωρὶς νὰ κομπιάζω καὶ χωρὶς νὰ κάμνω λάθη, δηλαδὴ νὰ ρέουν ἀπὸ τὸ στόμα μου τὰ λόγια καθὼς τὸ νερὸ ἀπὸ τὴν βρύσην. Ἡ μεταφορὰ τοῦ ρέοντος ὕδατος εἰς τὸν λόγον εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου εἰπόντος τὸ περιώνυμον ἐκεῖνο περὶ τῆς εὐγλωττίας τοῦ Νέστορος « τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ρέεν αὐδή ».

Ὑποθέτω ὅτι ἀπὸ τὴν οἱονεὶ εἰκονικὴν αὐτὴν παράστασιν τοῦ ἀκωλύτως ρέοντος ὕδατος καὶ λόγου ἐγεννήθη ἡ ἔννοια τῆς εὐκολίας καὶ οὕτω ἐδημιουργήθη ἡ φράσις ***μέσ' 'ς τὸ νερὸ*** = εὐχερῶς, οἷον ***κέρδισα μέσ' 'ς τὸ νερὸ τόσες δραχμές.***

σηκώνει μπαϊράκι, παντιέρα.

Ἐπειδὴ ὁ ἐπαναστατῶν ἐναντίον ξένου κατακτητοῦ ἢ καὶ τυραννικοῦ καθεστῶτος ὑψώνει ἰδικήν του σημαίαν ὡς σύμβολον τῆς πολιτικῆς του ἀνεξαρτησίας, ἐπεκράτησεν ἡ φράσις ***σηκώνει μπαϊράκι*** (Τουρκ. = σημαία) νὰ λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπου συνήθως ὑποδεεστέρου, ὁ ὁποῖος ἐξεγείρεται κατὰ τῶν ἀνωτέρων του, παύει νὰ ὑπακούῃ, αὐθαδιάζει. Συνώνυμος φράσις ***σηκώνει παντιέρα.***

σηκώνει νερό.

Ὅταν ζυμώνοντες παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ζύμη δὲν ἔχει πάρει ἀκόμη τὴν κατάλληλον σύστασιν ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ της, ἀλλ' ὅτι χρειάζεται ἀκόμη ἀραίωσιν, λέγομεν ***ἡ ζύμη σηκώνει νερό.*** Κατὰ μεταφορὰν λέγομεν καὶ τὴν φράσιν ***τὸ πρᾶγμα σηκώνει νερὸ*** διὰ ζήτημα ποὺ δὲν εἶναι σαφῶς καθωρισμένον, ζήτημα ποὺ δὲν εἶναι σαφὲς καὶ ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην εὐρυτέρας συζητήσεως καὶ διευκρινήσεως, ὥστε νὰ λάβῃ σαφῆ καὶ ἀναμφισβήτητον μορφήν.

'ς τὰ κομμάτια!

Λέγομεν τὴν ἀπειλητικὴν φράσιν ***κομμάτια θὰ σὲ κάνω!***[1] καὶ ἐντονώτερον ***κομμάτια καὶ παρτσάδια θὰ σὲ κάνω!*** Ἀπεδῶ προέκυψεν ἡ ἀρατικὴ ἐπὶ πραγμάτων φράσις ***κομμάτια νὰ γίνῃ!***, ἡ ὁποία συνήθως λέγεται μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἔστω, ἂς εἶναι, δέχομαι, ἐπὶ μικρᾶς δυνατῆς θυσίας ἢ ζημίας κρινομένης ἀνεκτῆς ἀντὶ τῆς οὕτω ἀποσοβουμένης μεγαλυτέρας, οἷον ***ἂν εἶναι τόσο μόνο ἡ ζημία, κομμάτια νὰ γίνῃ! θὰ ὑποφέρω λίγο, κομμάτια νὰ γίνῃ!*** ἐξυπακουομένου τοῦ ***μὰ θὰ σωθῶ*** ἢ ἄλλου τοιούτου. Ἀλλ' ὅταν δὲν δύναται νὰ κάμῃ κανεὶς κομμάτια ἐκεῖνον ποὺ ἀπειλεῖ — καὶ αὐτὸ συμβαίνει κανονικὰ — ἀντὶ νὰ τὸν κομματιάσῃ, δίδει τόπον τῆς ὀργῆς καὶ τὸν στέλνει ***'ς τὰ κομμάτια,*** ὅπως θὰ τὸν ἔστελνε καὶ ***'ς τὸ διάβολο.*** Οὕτω λοιπὸν προῆλθεν ἡ ἀρατικὴ φράσις ***νὰ πάῃ 'ς τὰ κομμάτια,*** δηλαδὴ ἐκεῖ ὅπου γίνεται κανεὶς κομμάτια.

'ς τὰ μαχαίρια.

Διὰ τοὺς δι' ὅπλων διαπληκτιζομένους λέγεται ***ἔρχονται 'ς τὰ μαχαίρια,*** δηλαδὴ φιλονικοῦντες φθάνουν εἰς τὴν χρῆσιν μαχαιρῶν. Κατόπιν ἡ φράσις μετέβη ἐκ τῆς κυριολεξίας εἰς γενικωτέραν ἔννοιαν πρὸς δήλωσιν σφοδρᾶς φιλονικίας. Μὲ τὴν σημασίαν αὐτὴν εὐχρηστοῦν καὶ αἱ φράσεις ***εἶναι, βρίσκονται 'ς τὰ μαχαίρια***

'ς τὴν παρακάτω γειτονιά.

Ἡ φράσις λέγεται κατὰ παράλειψιν ρήματος, ὡς ***ἄιτε, πήγαινε, νὰ πάς*** καὶ ἔχει τὴν ἔννοιαν εὐσχήμου ἀποπομπῆς προσώπου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀρνούμεθα τὴν ζητουμένην χάριν. Τὴν ἀρχὴν ἔχει ἀπὸ τὴν ἀποπομπὴν ἐπαίτου, τὸν ὁποῖον μὴ θέλοντες νὰ ἐλεήσωμεν, ἀλλὰ καὶ ν' ἀπογοητεύσωμεν, τὸν στέλνομεν εἰς ἄλλην γειτονιὰν πλουσιωτέραν, ὅπου δύναται νὰ ἐλεηθῇ. Εἰς τὴν φράσιν ὑπάρχει εἰρωνεία.

---

[1] Τὴν φράσιν μεταφράζων ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον καθηγητὴς γυμνασίου Ἀθηνῶν ἔλεγεν εἰς ἀτακτοῦντα μαθητὴν «θὰ σὲ κατακέρματίσω!».

'ς τὴ φωνὴ κι ὁ Λάζαρος.

Ἡ φράσις λέγεται δι' ἄνθρωπον παρουσιαζόμενον ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν καθ' ἣν γίνεται λόγος περὶ αὐτοῦ. Ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως περὶ τῆς ἐγέρσεως τοῦ Λαζάρου ἐκ τοῦ μνημείου ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναφώνησιν τοῦ Ἰησοῦ « Λάζαρε, δεῦρο ἔξω »[1].

'ς τὸ θεό σου !

Θέλοντες νὰ ἐκφράσωμεν ἔκπληξιν διὰ τοὺς λόγους ἢ τὰ ἔργα τινὸς τοῦ ἀπευθύνομεν τὴν φράσιν ***'ς τὸ θεό σου !*** οἷον ***'ς τὸ θεό σου, πῶς μπορεῖ νὰ γίνῃ τέτοιο πρᾶμα ; πῶς τολμᾷς νὰ τὰ λές αὐτά ! κτ.*** Ἡ φράσις θὰ ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς εἰς πλήρεις ἐκφράσεις, ὡς ***ὁρκίζεσαι 'ς τὸ θεό σου πὼς ἔτσι εἶναι, πὼς δὲ θὰ μὲ ἀφήσῃς κτ.***, ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ βραχυλογίαν προέκυψε τὸ ***'ς τὸ θεό σου***, τὸ ὁποῖον κατήντησεν εἶδος ἐπιφωνήματος.

σφίγγω τὸν πόνο μου.

Σφίγγει κανεὶς τὰ δόντια του, ὅταν δὲν θέλῃ νὰ ἐξωτερικεύσῃ τὸ δυσάρεστον αἴσθημα, τὸ ὁποῖον τὸν κατέχει. Κατὰ συνεκδοχὴν ἐλέχθη καὶ ***σφίγγω τὸν πόνο μου*** = συγκρατῶ τὴν θλῖψιν μου, ἀποφεύγω νὰ τὴν φανερώσω.

τὰ μαλλοκέφαλα.

Διὰ νὰ δηλώσῃ ὁ λαὸς ἀριθμὸν ἄπειρον ἔλαβε λίαν προσφυῶς ὡς μέτρον συγκρίσεως τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς. Ὅθεν λέγει ***ξοδεύω τὰ μαλλοκέφαλά μου, χρωστάω τὰ μαλλοκέφαλά μου κτ.*** = τόσον πολλά, ὅσα εἶναι τὰ μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς μου[2].

Τὸ ***μαλλοκέφαλα*** ἀντὶ τοῦ ***κεφαλόμαλλα*** εἶναι ἀπὸ τὰ ἀντεστραμμένα σύνθετα τῆς νέας Ἑλληνικῆς, καθὼς καὶ ***πονόδοντος, πονοκέφαλος κτ.***

τὰ μάτια σου τέσσερα, δεκατέσσερα.

Προτρέποντες τινὰ νὰ εἶναι ἄγρυπνος, νὰ προσέχῃ νὰ μὴ τοῦ διαφύγῃ τίποτε ἢ νὰ μὴ πάθῃ τίποτε κακόν, λέγομεν ***τὰ μάτια σου τέσσερα !*** Προτρέπομεν δηλαδὴ αὐτὸν διπλασιάζων τὰ μάτια του νὰ διπλασιάσῃ τὴν προσοχήν του. Ἀλλὰ ἀφοῦ διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ὀφθαλμῶν ἀναλόγως αὐξάνεται καὶ ἡ ἔντασις τῆς προσοχῆς, εὔκολον εἶναι νὰ τὰ κάμῃ καὶ ***δεκατέσσερα***, ἀφοῦ δύναται νὰ τὰ κάμῃ ***τέσσερα,*** ὡσαύτως νὰ τὰ κάμῃ καὶ ***εἴκοσι τέσσερα*** καὶ οὕτω καθεξῆς. Μετὰ

---

[1] Ἰωάνν. 11, 14.

[2] Πβ. Γ. Χατζιδάκιν ἐν Ἀθηνᾷ 22, 211.

τὸν διπλασιασμὸν ἢ περαιτέρω κατὰ δέκα δέκα αὔξησις δὲν ἔχει ἄλλον λόγον, εἰμὴ τὴν ὑπερβολήν.

τά 'χει τετρακόσια.

Ἡ φράσις σημαίνει εἶναι νουνεχής, ἐχέφρων καὶ λέγεται καὶ πληρέστερον ***ἔχει τὰ μυαλὰ τετρακόσια*** ἢ ***τά 'χει τετρακόσια τὰ μυαλά του.*** Τὸ ***τετρακόσια*** ἀναφέρεται εἰς τὸ νοούμενον οὐσιαστικὸν ***δράμια*** καὶ δὲν προσδιορίζει ἀριθμητικῶς τὸ ***μυαλά,*** καθὼς θὰ ἠδύνατο ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ ὑποτεθῇ, διότι δὲν νοοῦνται ἀριθμητικῶς καὶ δὲν μετροῦνται τὰ μυαλά. Τώρα διατί τὸ βάρος τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἡ διανόησις νομίζονται ὡς δύο ποσὰ κατ' εὐθεῖαν ἀνάλογα, ὅσον βαρύτερα μυαλά, τόσον περισσότερος νοῦς, καὶ διατί τὸ ἀνώτερον βάρος τοῦ ἐγκεφάλου νομίζεται τετρακόσια δράμια, εἶναι ζήτημα ἐνδιαφέρον τοὺς ἀνθρωπολόγους.

τελειώνει τὸ τροπάρι, τὸ ἴδιο τροπάρι.

Ὅταν παύῃ μία κατάστασις ὄχι πολὺ εὐχάριστος, λέγεται ἡ φράσις ***τελειώνει τὸ τροπάρι*** ἢ καὶ ***τέλειωσε πιὰ τὸ τροπάρι,*** ὅταν ἔχει παύσει. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ μακρὸν ἐκκλησιαστικὸν ὕμνον, ὁ ὁποῖος προξενεῖ ἀνίαν.

Ὅταν δὲ ἐπαναλαμβάνῃ κανεὶς τὴν γνώμην του, τὴν ὁποίαν ἔχουν ἀποκρούσει, ἢ προβάλλῃ πάλιν τὴν ἰδίαν ἀξίωσιν, λέγεται ***ὅλο τὸ ἴδιο τροπάρι.*** Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν τυπικὴν διάταξιν τῆς ἐκκλησίας περὶ ἐπαναλήψεως δὶς καὶ τρὶς τοῦ ἰδίου τροπαρίου, εἰς μίαν δὲ περίπτωσιν καὶ ἑξάκις.

τεντώνω τὸ σκοινὶ κτλ.

Αἱ φράσεις ***τεντώνω*** ἢ ***παρατεντώνω τὸ σκοινί, τραυῶ*** ἢ ***παρατραυῶ τὸ σκοινὶ*** λέγονται, ὅταν ὠθοῦμεν τὰ πράγματα εἰς τὰ ἄκρα, εἰς τὸ ἀπροχώρητον, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ πλήρης ρῆξις εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις, ὅπως κόπτεται τὸ σχοινίον, ὅταν τεντωθῇ περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἀντέχει.

τὴ γλυτώνω, τὴν παθαίνω.

Ἡ πρώτη φράσις σημαίνει σώζομαι ἀπὸ κίνδυνον, προῆλθε δὲ ἀπὸ τὴν πλήρη ***τὴ γλυτώνω τὴ ζωή.***

Εἰς τὴν δευτέραν φράσιν ἐξυπακούεται ἡ λέξις ***δουλειά,*** λέγεται δὲ ὄντως καὶ πληρέστερον ***τὴν παθαίνω τὴ δουλειὰ*** = ὑφίσταμαι ἀτύχημά τι. Ἐπειδὴ δὲ ἐνίοτε τὸ πάθημα νοεῖται προερχόμενον ἀπὸ ἔλλειψιν σκέψεως, ἀπὸ ἀπρονοησίαν, λέγεται καὶ ***τὴν παθαίνω, τὴν ἔπαθα σὰν ἀγράμματος.*** Ἔχω τὴν γνώμην, ὅτι ἐπεισόδιόν τι προσώπου παθόντος κακὸν ἐξ ἀπρονοησίας ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῆς φράσεως καὶ ὅτι εἰς αὐτὴν τὸ ***δουλειὰ*** λέγεται κατ' εὐφημισμόν.

τῆς κρέμασαν κουδούνια.

Συνηθίζουν οἱ ἄνθρωποι νὰ κρεμάνουν κουδούνι εἰς τὸν λαιμὸν ζώου ἀφινομένου ἐλευθέρου εἰς βοσκὴν διὰ νὰ τὸ ἀνεύρουν εὔκολα ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν ἦχον του. Ἀπὸ ἐδῶ ἐγεννήθη ἡ μεταφορικὴ φράσις ***τῆς κρέμασαν κουδούνια*** λεγομένη ἐπὶ γυναικός, τῆς ὁποίας διαλαλοῦνται καὶ ἀκούονται ἀπὸ ὅλους αἱ ἔνοχοι μετ' ἀνδρῶν σχέσεις.

τὸ κατάπιε.

Πολλάκις καταπίνει κανεὶς τὸ σάλιο του ἢ τὸ φλέγμα καὶ οὕτω δὲν ἐκδηλώνεται ἡ ἔκκρισις. Αἱ λέξεις αὐταὶ ὑπονοοῦνται εἰς τὴν ἀνωτέρω φράσιν, ἡ ὁποία μεταφορικῶς λέγεται δι' ἄνθρωπον ἀναγκαζόμενον πρὸ τετελεσμένου γεγονότος νὰ σιωπήσῃ, νὰ καταπίῃ τρόπον τινὰ τὰ λόγια του μὴ ἀντιλέγων τίποτε.

τὸ κάτω κάτω.

Ἡ φράσις λέγεται μὲ ποιάν τινα δυσαρέσκειαν ἢ ἀγανάκτησιν, ὅταν θέλῃ κανεὶς νὰ θέσῃ τέλος εἰς τὴν ἀντιλογίαν ἄλλου καὶ νὰ εἴπῃ τὴν τελευταίαν γνώμην του, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἐπιτρέπει πλέον ἄλλην ἀντίρρησιν, οἷον ***τὸ κάτω κάτω ἔτσι θέλω***. Εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις τὸ ***κάτω κάτω*** σημαίνει τέλος πάντων, ἐπὶ τέλους. Ἡ φράσις λέγεται καὶ πληρεστέρα ***τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς***, ἡ ὁποία ἐσήμαινε τὸ πρῶτον τὰς τελευταίας λέξεις ἐπιστολῆς. ***Γραφὴ*** ἐνταῦθα σημαίνει ἐπιστολή. Τὴν φράσιν θὰ εἶπε πρώτην φορὰν ἄνθρωπος ἀκούων ἀναγινωσκομένην μακρὰν ἐπιστολὴν καὶ ἀδημονῶν ν' ἀκούσῃ τὸ τέλος, ὅπερ ἐνδιέφερε. Τοῦτο ἀσφαλῶς συνέβαινε τοὺς παλαιοτέρους χρόνους, ὅτε ὁ ἁπλοϊκὸς ἐπιστολογράφος συνήθως ἀράδιαζε ὅλα τὰ ὀνόματα οἰκείων καὶ φίλων, εἰς τοὺς ὁποίους ἔστελνε χαιρετίσματα καὶ ***κάτω κάτω***, εἰς τὸ τέλος, ἔγραφε καὶ διὰ τὸ κύριον θέμα. Ἡ μεταφορικὴ χρῆσις τῆς φράσεως εἶναι εὐεξήγητος. Ὅπως ὁ ἀκούων μακροῦ περιεχομένου γράμμα ἐπερίμενε μὲ ἀγωνίαν ν' ἀκούσῃ τέλος ***τὸ κάτω κάτω,*** οὕτω ἀδημονεῖ καὶ δυσαρεστεῖται καὶ ὁ ἀκούων μακρὰς ἀντιρρήσεις καὶ διὰ νὰ τὰς κατασιγάσῃ σπεύδει εἰς ***τὸ κάτω κάτω,*** ὅπερ δηλοῖ τὴν ἀμετάβλητον γνώμην του.

τὸ κάψαμε τὸ πελεκούδι.

Ἡ φράσις σημαίνει διασκεδάσαμε ὡραῖα. Δὲν κατώρθωσα νὰ ἐξακριβώσω τί σχέσιν ἠμπορεῖ νὰ ἔχῃ ἡ ὑπέροχος διασκέδασις μὲ τὸ ***πελεκούδι*** τοῦ ξυλουργοῦ, ὅταν τοῦτο καῇ. Πάντως βέβαιον φαίνεται ὅτι εἰς τὴν γένεσιν τῆς φράσεως ἀφορμὴν ἔδωσε κάποιον ἐπεισόδιον.

τὸν ἔπιασαν 'ς τὰ πράσα.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ φράσις ἐλέχθη κυριολεκτικῶς τὸ πρῶτον ἐπὶ ἀνθρώπου συλληφθέντος καθ' ἣν ὥραν ἔκλεπτε πράσα καὶ κατόπιν ἐγενικεύθη ἐπὶ παντός, ὅστις συλλαμβάνεται ἐπ' αὐτοφώρῳ κάμνων κακόν τι.

τὸν ἔχω, τὸν παίρνω 'ς τὴν καμπούρα μου.

Ἐπειδὴ ὅ,τι σηκώνει κανεὶς εἰς τὴν ράχιν του θεωρεῖται βάρος, τὸ ὁποῖον ἀναγκαστικῶς φέρει, μεταφορικῶς ἐλέχθη καὶ δι' ἄνθρωπον ***τὸν ἔχω*** ἢ ***τὸν παίρνω 'ς τὴν καμπούρα μου,*** ὅταν εἴμεθα ἠναγκασμένοι ἡμεῖς νὰ τὸν συντηροῦμεν. Τὸ ***καμπούρα*** ἀντὶ τοῦ ***ράχι*** ἐλέχθη πεπαισμένως καὶ πρὸς δείνωσιν τῆς ἐννοίας, διότι φέρει δυσκολώτερα εἰς τὴν ράχιν βάρος ὁ ***καμπούρης*** παρὰ ὁ ὑγιής.

τὸν παίζω 'ς τὰ δάχτυλα.

Ἐκ μεταφορᾶς τῆς χρήσεως κομβολογίου ἢ παραπλησίου πράγματος ὁμοίως χρησιμοποιουμένου εἰς τὰς χεῖρας προῆλθεν ἡ φράσις δι' ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον ἔχομεν τελείως ὑποχείριον, τὸν κάμνομεν ὅπως θέλομεν.

τὸν σέρνει ἀπ' τὴ μύτη.

Ἡ φράσις λέγεται συνήθως ἐπὶ γυναικός, ἡ ὁποία ἔχει ὑποχείριον τὸν σύζυγον. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸν ἀρκουδιάρην, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ τὸ ζῶον δι' ἁλύσεως, τῆς ὁποίας ὁ ἀκραῖος κρίκος εἶναι περασμένος εἰς τὸ ρινικόν του διάφραγμα[1].

τὸ παίρνω γραμμή, γαϊτάνι κτλ.

Εἰς τὴν ναυτικὴν ζωὴν διὰ τοῦ παραγγέλματος ***γραμμή !*** ὁ πλοίαρχος παραγγέλλει εἰς τὸν πηδαλιοῦχον νὰ κανονίσῃ οὕτω τὴν πορείαν τοῦ πλοίου, ὥστε τοῦτο νὰ πλέῃ κατὰ γραμμὴν εὐθεῖαν. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἀρχικῶς ἐλέγετο ***ἴσια*** ἢ ***εὐθεῖα γραμμή***, ἀλλὰ διὰ συντομίαν παρελείφθη ὁ ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς καὶ τὸ οὐσιαστικὸν ἐξηκολούθησε μόνον του νὰ ἔχῃ τὴν ἰδίαν ἔννοιαν[2]. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἡ φράσις ***τὸ παίρνω γραμμὴ*** = λέγω ἢ πράττω συνεχῶς τὰ ἴδια καθὼς τὸ πλοῖον ἀκολουθεῖ τὴν ἰδίαν πορείαν χωρὶς νὰ παρεκκλίνῃ. Καὶ ἐπειδὴ τὸ νὰ λέγῃ ἢ νὰ κάμνῃ κανεὶς πάντα τὰ ἴδια δὲν εἶναι πολλάκις εὐχάριστον, λέγεται αὐτὴ πάντοτε δι' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος γίνεται ὀχληρός, διότι ἐπαναλαμβάνει ***τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια***. Παρὰ τὸ ἄρθρον ***τὸ*** ἐξυπακούεται τὸ γενικὸν καὶ ἀόριστον ***πρᾶμα,*** τὸ δὲ ***γραμμὴ*** ἐννοεῖ-

---

[1] Πβ. καὶ Ἱστορικὸν Λεξικὸν πρόθ. *ἀπὸ* σημασ. *8*.

[2] Περὶ τοῦ συντακτικοῦ τούτου φαινομένου ἰδ. Γ. Χατζιδάκι Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα **3**, 282.

ται ἐπιρρηματικῶς κατὰ παράλειψιν τῆς προθέσεως ***σέ,*** δηλαδὴ ἡ πλήρης ἔκφρασις ἦτο ***τὸ παίρνω σὲ γραμμὴ*** (ἐνν. εὐθεῖα).

Ἐπειδὴ δὲ πρὸς εὐθεῖαν γραμμὴν ὁμοιάζει καὶ τὸ ***γαϊτάνι,*** τὸ ὁποῖον προσράπτεται εἰς τὴν παρυφὴν ἐνδύματος εἴτε πρὸς διακόσμησιν εἴτε πρὸς διατήρησιν ἀπὸ τὴν φθοράν, ἐλέχθη συνωνύμως καὶ ***τὸ παίρνω γαϊτάνι*** καὶ ἔπειτα ***τὸ παίρνω σκοινὶ γαϊτάνι*** καὶ ***τὸ παίρνω σκοινὶ κορδόνι,*** ὅλα αὐτὰ διὰ τὴν τεχνικὴν ὁμοιότητα.

Τὸ ***γαϊτάνι*** ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλην κατηγορίαν φράσεων μὲ τὴν ἐπιρρηματικὴν σημασίαν τοῦ εὐρύθμως, καλῶς κτλ., οἷον ***ὁ χορὸς πάει γαϊτάνι, ἡ δουλειὰ πάει γαϊτάνι*** κτλ. Καὶ εἰς αὐτὰ ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τοῦ πλοίου.

τὸ παίρνω, τὰ παίρνω κατάκαρδα.

Εἰς τὰς φράσεις ὑπονοεῖται ἡ λέξις ***πρᾶμα*** ἢ ***πράματα,*** σημαίνουν δὲ αὗται θλίβομαι καιρίως, λυποῦμαι κατάκαρδα διὰ κάτι. Τὸ ***κατάκαρδα*** κεῖται ἐπιρρηματικῶς καὶ σημαίνει μέσα εἰς τὴν καρδίαν. Νομίζω ὅτι πρόκειται μεταφορὰ ἀπὸ πλῆγμα, τὸ ὁποῖον δέχεταί τις εἰς τὴν καρδίαν, κατάστηθα, οἷον ***τὸν βρῆκε τὸ βόλι, τὸ χτύπημα κατάκαρδα*** καὶ ἔπειτα ***τὸ δέχτηκε, τὸ πῆρε κατάκαρδα.***

τὸ παίρνω ψηλά.

Ἐπὶ ἀνθρώπου περιαυτολογοῦντος καὶ κομπάζοντος καὶ διὰ τοῦτο γελοιοποιουμένου λέγεται ***τὸ πῆρε ψηλά.*** Ἡ φράσις προῆλθεν ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν ***τὸ πῆρε ψηλὰ τὸ χερουβικό,*** ὅταν ὁ ψάλτης ἀρχίζῃ τὸν χερουβικὸν ὕμνον εἰς τόνον ὑψηλὸν καὶ κινδυνεύῃ νὰ γελοιοποιηθῇ, ἂν δὲν δυνηθῇ μέχρι τέλους ν' ἀποδώσῃ καλῶς τοὺς ὑψηλοὺς τόνους. Συνώνυμος φράσις ***πῆρε ψηλὰ τὸν ἀμανέ.***[1]

τὸ ρίχνω ἔξω κτλ., πέφτω ἔξω.

Εἰς τὴν φράσιν ἐξυπακούεται ἡ λέξις ***καράβι,*** σημαίνει δὲ αὐτὴ παραμελῶ τὰς σοβαρὰς ὑποθέσεις καὶ τὰ πραγματικὰ συμφέροντά μου καὶ ἐπιδίδομαι εἰς ἐλαφρὰς διασκεδάσεις πρὸς μεγάλην βλάβην μου, ὅπως ὁ ἀδαὴς καὶ ἀπρόσεκτος πλοίαρχος ***ρίχνει ἔξω τὸ καράβι.*** Περαιτέρω μόνον ἡ βραχυλογικὴ ἔκφρασις ***τὸ ρίχνω*** ἐδήλωσεν ἐπιδίδομαι μὲ πάθος εἰς ἀπόλαυσιν ἑνὸς πράγματος ἀδιαφορῶν διὰ κάθε ἄλλο ἢ προκειμένου περὶ ψυχικῶν ἐκδηλώσεων ἀφοσιοῦμαι εἴς τι, οἷον ***τὸ ρίχνω 'ς τὸ κρασί, 'ς τὸ πιοτό, 'ς τὸ φαεῖ κτλ., τὸ ρίχνω 'ς τὸν ὕπνο, 'ς τὴν τεμπελιὰ κτλ., τὸ ρίχνω 'ς τὴ θρησκεία, 'ς τοὶς νηστεῖες, 'ς τοὶς προσευχὲς κτλ.***

Ἀμεταβάτως ***πέφτω ἔξω*** = κυριολεκτικῶς ἐξοκέλλω καὶ μεταφορικῶς ἀπατῶμαι εἰς τοὺς ὑπολογισμούς μου.

---

[1] Πρβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. *ἀμανές.*

τοῦ γίνομαι κουνούπι, τσιμπούρι.

Τὸ κουνούπι εἶναι ἀπὸ τὰ ὀχληρότερα ἱπτάμενα ἔντομα. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορικὴ φράσις ***τοῦ γίνομαι κουνούπι*** σημαίνει τοῦ γίνομαι πολὺ ὀχληρὸς πρὸ πάντων διὰ τὰς ἐπιμόνους ἀπαιτήσεις μου. Λέγεται καὶ ***τοῦ μπαίνω κουνούπι*** πάντως κατ' ἐπίδρασιν τῆς φράσεως ***τοῦ μπαίνω 'ς τὴ μύτη.***

Συνώνυμος εἶναι καὶ ἡ φράσις ***τοῦ γίνομαι τσιμπούρι,*** διότι καὶ τὸ ἔντομον τοῦτο δὲν ἀπομακρύνεται εὔκολα ἀπὸ τὸ σῶμα ζώων προσκολλώμενον εἰς τὸ δέρμα. Διὸ λέγεται καὶ ***μοῦ κόλλησε τσιμπούρι*** βραχυλογικῶς ἀντὶ ***σὰν τσιμπούρι.***

τοῦ γυαλίζω.

Μεταβατικῶς τὸ ***γυαλίζω*** σημαίνει ἐπιδεικνύω κάτι λάμπον καὶ ἡ φράσις ***τοῦ γυάλισε κάτι*** δηλοῖ τοῦ προσέφερε χρήματα ἢ τὸν ἐδωροδόκησε διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τι. Ἡ φράσις ἐλέχθη, ὅταν τὰ χρήματα ἦσαν χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ λέγεται καὶ μὲ τὰ χαρτονομίσματα. Ἀμεταβάτως τὸ ρῆμα λέγεται καὶ μεταφορικῶς, οἷον ***τοῦ γυαλίζει*** = τοῦ φαίνεται ὡραία.

τοῦ δίνω σκοινί, δρόμο κτλ.

Λέγομεν ***τοῦ δίνω σκοινὶ*** τοῦ ζώου, ὅταν αὐξάνωμεν τὸ μῆκος τοῦ σχοινίου, μὲ τὸ ὁποῖον προσδένομεν τὸ πόδι του διὰ νὰ ἔχῃ μεγαλυτέραν ἀκτῖνα κινήσεως κατὰ τὴν βοσκήν. Κατὰ ταῦτα ἐλέχθη καὶ ***τοῦ δίνω δρόμο*** ἐπὶ ἀνθρώπου = τὸν ἀφίνω ἐλεύθερον νὰ φύγῃ. Καὶ ἀμεταβάτως ***παίρνω δρόμο*** = φεύγω. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν κοινὴν σχεδὸν πᾶν μεταβατικὸν ρῆμα δύναται νὰ λεχθῇ καὶ ἀμεταβάτως, ὅπως καὶ τὸ ἀντίθετον συμβαίνει, ἡ φράσις ***τοῦ δίνω δρόμο*** λεχθεῖσα βραχυλογικῶς ***τοῦ δίνω*** ἔπαυσε νὰ ἔχῃ συντακτικὴν σαφήνειαν ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ προσωπικοῦ ἀντικειμένου, ὅθεν ***τοῦ δίνω*** = φεύγω, ἐξαφανίζομαι, καὶ προστακτικὴ ***δίνε του, δῶσ' του*** = φύγε [1].

τοῦ δίνω ξύσιμο, ξυστρί, παίρνω ξυστρί, τρώγω ξυστρί.

Ἀπὸ τὴν μεταφορικὴν χρῆσιν τοῦ ***ξύνω*** = ἀποπέμπω, ἀποδιώκω (ἤτοι ἀποξέων τι ἀπορρίπτω μακρὰν ὡς ἀκάθαρτον ἢ ἄχρηστον), οἷον ***τὸν ἔξυσαν*** καὶ προστ. ***ξύσου!*** = φύγε, ξεκουμπίσου, ἐγεννήθη ἡ φράσις τοῦ ***δίνω ξύσιμο*** = τὸν ἀποπέμπω, τὸν ἀποδιώκω. Κατὰ παρετυμολογίαν δὲ πρὸς τὸ ***ξυστρί,*** τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανον τοῦ ξυσίματος, ἐλέχθη καὶ ***τοῦ δίνω ξυστρὶ*** μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν. Ἐπειδὴ δέ, ὅταν ὁ ἕνας δίδῃ, ὁ ἄλλος λαμβάνει, ἐλέχθη καὶ ***παίρνω ξύσιμο*** ἢ

---

[1] Ὁ Φαίδων Κουκουλὲς ἐξηγεῖ ἄλλως. Ἰδὲ Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος ἔτ. 1927 σελ. 222.

ξυστρὶ = ἀποπέμπομαι, ἀποδιώκομαι, καὶ συνωνύμως ***τρώγω ξυστρὶ*** κατὰ τὸ ***τρώγω ξύλο, τρώγω βρισίδι κτ.***

τοῦ ἦρθε κουτί, τοῦ ἦρθε λουκούμι.

Ἡ πρώτη φράσις δηλοῖ τοῦ ἦρθε καλά, ὅπως θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιθυμήσῃ, λέγεται δὲ βραχυλογικῶς ἀντὶ ***τοῦ ἦρθε σὰν ἀπὸ κουτί.*** Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ πράγματος καινουργοῦς, τὸ ὁποῖον ἐξάγεται ἀπὸ ***κουτί,*** καθὼς φόρεμα κτ., καὶ προσαρμόζεται καλὰ εἰς τὸ σῶμα. Καὶ ἡ φράσις ***πρᾶμα τοῦ κουτιοῦ*** σημαίνει πρᾶγμα καινουργές, ἀμεταχείριστον.

Ἡ δὲ συνώνυμος φράσις ***τοῦ ἦρθε λουκούμι*** ἐλέχθη καὶ αὐτὴ βραχυλογικῶς ἀντὶ τοῦ ***σὰν λουκούμι,*** δηλ. ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸν τὸ πρᾶγμα τόσην εὐχαρίστησιν, ὅσην θὰ ἐπροξένει ἕνα ἐξαιρέτου ποιότητος ***λουκούμι*** τρωγόμενον.

τοῦ δίνω φύσημα κτλ.

Ἐκ μεταφορᾶς τοῦ διὰ φυσήματος ἀπομακρυνομένου ἐλαφροῦ πράγματος καὶ κατ' ἀναλογίαν τῶν φράσεων ***τοῦ δίνω δρόμο, τοῦ δίνω ξύσιμο*** ἐλέχθη καὶ ***τοῦ δίνω φύσημα*** = τὸν ἀπολύω, τὸν ἀποπέμπω. Λέγεται δὲ καὶ ἀμεταβάτως ***παίρνω φύσημα*** = ἀπολύομαι, ἀποπέμπομαι.

τοῦ τὰ κάνω λειανά.

Εἶναι δύσκολος ἐνίοτε ἡ χρῆσις νομίσματος μεγάλης ἀξίας, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ***γίνῃ λειανά,*** ἤτοι νὰ μετατραπῇ πρὸς εὐκολωτέραν χρῆσιν εἰς περισσότερα νομίσματα μικροτέρας ἕκαστον ἀξίας. Ἐπειδὴ δὲ κάποτε καὶ τὰ πράγματα γενικῶς καὶ ἁδρομερῶς λεγόμενα προσπίπτουν κάπως δυσνόητα εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀκούοντος, εἶναι ἀνάγκη καὶ ταῦτα τρόπον τινὰ νὰ ***γίνουν λειανά,*** ἤτοι ν' ἀναλυθοῦν λεπτομερέστερον, ὥστε νὰ γίνουν περισσότερον καταληπτά. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορικὴ φράσις ***τοῦ τὰ κάνω λειανὰ*** = τοῦ τὰ ἐπεξηγῶ ἀναλυτικώτερον, ὥστε νὰ ἐννοήσῃ ἀκριβῶς περὶ τίνος πρόκειται.

τοῦ σφίγγω, τοῦ μαζεύω τὰ λουριά.

Τὰ φορτηγὰ ζῶα, ὅταν ἐπισάττωνται, χάνουν πλέον τὴν ἐλευθερίαν τῶν κινήσεων, διότι ἀπὸ συνήθειαν ἐννοοῦν καὶ αὐτὰ ὅτι εἶναι καιρὸς ἐργασίας καὶ ὑπακοῆς πρὸς τὸν κύριον. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορικὴ φράσις ***τοῦ σφίγγω τὰ λουριὰ*** = δὲν τοῦ ἐπιτρέπω νὰ ἐνεργῇ κατ' ἰδίαν βούλησιν, νὰ κάμνῃ ὅ,τι θέλει, τὸν περιορίζω.

Καὶ ἡ συνώνυμος φράσις ***τοῦ μαζεύω τὰ λουριὰ*** ὁμοίως κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸ συμμάζευμα καὶ τὸ σφίξιμον τῶν λουριῶν τοῦ σάγματος, τὰ ὁποῖα πρότερον ἐπίτηδες ἐχαλαρώθησαν ἢ ἐλύθησαν πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ ζώου προσωρινήν.

τοῦ μπαίνω 'ς τὴ μύτη, 'ς τὸ ρουθούνι.

Αἱ φράσεις σημαίνουν τοῦ φέρομαι μὲ τρόπον ἐνοχλητικὸν ἢ προκλητικόν, ὁ ὁποῖος θίγει τὸν ἐγωισμὸν ἢ τὰ συμφέροντά του. Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἀπὸ τὴν συνήθειαν μερικῶν, οἱ ὁποῖοι διασκεδάζοντες πλησιάζουν ἀναμμένον σιγάρον εἰς τὴν ῥῖνα κυνὸς καὶ οὕτω προκαλοῦν τὸν βίαιον πταρνισμόν, ἀλλὰ καὶ τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ ζώου, ἐλέχθη τὸ πρῶτον ***τοῦ μπῆκε*** (τοῦ σκύλλου) ***'ς τὴ μύτη*** ἢ ***'ς τὸ ρουθούνι*** ἐννοεῖται ὁ καπνός, ἀπὸ δὲ τὴν ἔκφρασιν αὐτὴν προέκυψαν αἱ ἀνωτέρω μεταφορικαὶ φράσεις.

τοῦ τὰ λέω, τοῦ τὰ εἶπα.

Ἡ φράσις ***τοῦ τὰ λέω*** (ἐννοεῖται πῶς ἔχουν τὰ πράγματα) σημαίνει τὸν νουθετῶ, τὸν συμβουλεύω, ἐπειδὴ δὲ συνήθως συμβουλεύομεν τὸν πταίοντα καὶ ἄξιον ἐπιτιμήσεως, διὰ τοῦτο ἡ φράσις ***τοῦ τὰ εἶπα*** ἢ ***τοῦ τὰ εἶπα ἕνα χεράκι*** ἢ ***τὰ εἴπαμε ἕνα χεράκι*** σημαίνει τὸν ἤλεγξα, τὸν ἐπετίμησα.

τραύα κορδέλλα.

Φράσις λεγομένη ἀστείως κατὰ τὴν ἀπαρίθμησιν πραγμάτων ἢ γεγονότων ἀντὶ τοῦ ***καὶ τὰ λοιπά, καὶ τὰ τοιαῦτα***, τὰ ὁποῖα δηλ. δὲν δύνανται ν' ἀριθμηθοῦν ὅλα, διότι εἶναι πολλά. Αὐτή, καθὼς ἔχω ἀκούσει, ὅτε πρωτοῆρθα εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐγεννήθη ἀπὸ τὸ ἑξῆς περιστατικόν. Ὅταν κατεμετρεῖτο τὸ οἰκόπεδον, ὅπου ἔμελλε νὰ κτισθῇ τὸ Δρομοκαΐτειον, παρατυχὼν περίεργος Ἀθηναῖος ἠρώτησε τοὺς καταμετροῦντας νὰ μάθῃ τὸν λόγον. Ἀκούσας δὲ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἱδρυθῇ ἄσυλον διὰ τοὺς τρελλοὺς ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν ἐνδοιαστικῶς κάπως καὶ εἶπε « τραύα τὴν κορδέλλα γιὰ νὰ χωρέσουν ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι », δηλ. ἔκτεινε τὴν καταμέτρησιν μὲ τὴν κορδέλλαν διὰ νὰ γίνῃ εὐρυχωρότερον τὸ ἵδρυμα.

τραυάω τὰ μαλλιά μου, τὰ μαλλοκέφαλά μου.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ καταλαμβανόμενος ἀπὸ ἀπελπισίαν κάμνει χειρονομίας ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του, ἰδίως αἱ γυναῖκες, εἰς τὰς ὁποίας τὸ προχειρότερον πρᾶγμα εἶναι νὰ τραυοῦν τὰ μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς των. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ πρᾶξις αὐτὴ συνεδέθη στενῶς μὲ τὸ αἴσθημα τῆς ἀπελπισίας, ἡ φράσις ***τραυάω τὰ μαλλιά μου*** προσέλαβε τὴν σημασίαν τοῦ ἀπελπίζομαι, ἀπογοητεύομαι ἢ αἰσθάνομαι κατάπληξιν διὰ πρᾶγμα παράλογον ἢ ὑποφέρω πολύ. Λέγεται καὶ πληρέστερον ***τραύιξα τὰ μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς μου*** ἢ ***τὰ μαλλοκέφαλά μου*** = ὑπέστην πολλὰ δεινά.

τρίχα, παρὰ τρίχα, 'ς τὴν τρίχα, τοῦ 'καψαν τὴν τρίχα.

Ἡ λέξις ***τρίχα*** λαμβάνεται ὡς μέτρον δηλωτικὸν τῆς μαθηματικῶς ἐλαχίστης ἀποστάσεως, πβ. φρ. ***μιὰ τρίχα ἔλειψε νὰ κτλ.*** = παρ' ὀλίγον. Ὅμοιαι φράσεις

ὑπάρχουν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν. Πβ. Ξενοφ. Συμπόσ. 6,2 « μεταξὺ τοῦ ὑμᾶς λέγειν οὐδ' ἂν τρίχα μὴ ὅτι λόγον ἄν τις παρείρειε » καὶ Θεόκρ. 14,9 « θρὶξ ἀναμέσον » (τριχὸς διάστημα). Συνώνυμος φράσις εἶναι καὶ τὸ ***παρὰ τρίχα,*** εἰς τὴν ὁποίαν ἡ πρόθεσις ἔχει ἔννοιαν ἐλαττωτικήν [1], καὶ τὸ ἰδιωματικώτερον ***ἀπὸ τρίχα*** [2].

Κοινόχρηστος εἶναι ἀπό τινων ἐτῶν ἡ φράσις ***'ς τὴν τρίχα*** ἐπὶ προσώπου ἢ πράγματος ἀψόγου καθ' ὅλα εἰς τὴν ἐμφάνισιν, οἷον ***ντυμένος, συγυρισμένος 'ς τὴν τρίχα, κάλτσα, παπούτσια 'ς τὴν τρίχα.*** Ἡ μεταφορὰ ἀναμφιβόλως ὡρμήθη ἀπὸ τὴν φράσιν ***ὥρα 'ς τὴν τρίχα*** ἐπὶ τελείας ἀκριβείας τῆς ὥρας, ὅταν δηλ. ὁ λεπτοδείκτης εὑρίσκεται ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς τριχοειδοῦς γραμμῆς τοῦ λεπτοῦ. Ἀπὸ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ὥρας ἡ ἀκρίβεια τῆς ἐνδυμασίας, ὅταν καταβάλλεται μεγάλη φροντὶς νὰ εἶναι ἄψογος μέχρι τῆς ἐλαχίστης λεπτομερείας, καὶ ἀπὸ τὴν καθόλου περιβολὴν ἡ μεταφορὰ καὶ εἰς τὰ καθέκαστα εἴδη τῆς ἐνδύσεως.

Ἄλλη φράσις εἶναι ***τοῦ 'καψαν τὴν τρίχα*** ἐπὶ τοῦ αἰφνιδίως παρουσιαζομένου. Αὐτὴ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὰ παραμύθια, εἰς τὰ ὁποῖα ἄλογο δίδει μίαν τρίχα τῆς οὐρᾶς του εἰς ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ σώσῃ ἀπὸ μέλλοντα κίνδυνον ἢ ὁπωσδήποτε νὰ διευκολύνῃ εἰς στιγμὴν δύσκολον καὶ τοῦ παραγγέλλει νὰ τὴν καψῃ, μόλις λάβῃ τὴν ἀνάγκην του. Καὶ πραγματικῶς μόλις ἀρχίζει νὰ καίεται ἡ τρίχα, νὰ καὶ τὸ ἄλογο ὡς διὰ μαγείας παρουσιάζεται μπροστά.

φαίνεται βουνὸ ἡ δουλειά.

Ἡ ἄνοδος εἰς τὴν κορυφὴν ὑψηλοῦ βουνοῦ καὶ ἡ ὑπέρβασις αὐτοῦ οὐχὶ σπανίως προξενεῖ κόπον. Εὔστοχος ἄρα ἡ πρὸς βουνὸν παρομοίωσις ἐργασίας, ἡ ὁποία παρουσιάζεται ὡς δυσχερής.

φεύγω σὰν τὴ βρεμένη γάτα, παίρνω τὰ βρεμένα μου κτλ.

Καταβρεχομένη ἡ γάτα τρέπεται εἰς φυγὴν τρόπον τινὰ καταντροπιασμένη, διὸ καὶ κατὰ μεταφορὰν ***φεύγω σὰν τὴ βρεμένη γάτα*** = ἀποχωρῶ ἢ φεύγω κατῃσχυμένος. Καὶ ***παίρνω τὰ βρεμένα μου καὶ φεύγω*** ἢ συντομώτερα ***παίρνω τὰ βρεμένα μου*** (ἐνν. ροῦχα) μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν πάλιν κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸ καταβρεχόμενον τρίχωμα τῆς γάτας.

φωτιὰ καὶ λαύρα.

Ἡ φράσις κυριολεκτεῖται ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ καύσωνος καὶ μεταφορικῶς λέγεται εἰς δήλωσιν πράγματος τόσον ἐπικινδύνου, ὅσον κίνδυνον παρέχει ἡ λαύρα μιᾶς

---

[1] Ἰδ. Α. Τζαρτζάνου, Συντακτ. σελ. 89.

[2] Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. *ἀπὸ* (πρόθ.) σημασ. *15*.

πυρκαϊᾶς, οἷον ***τὰ πράματα εἶναι φωτιὰ καὶ λαύρα*** = ἐπικίνδυνα νὰ τὰ προσεγγίσῃ τις, ἤτοι πανάκριβα.

χαλασμὸς Κυρίου.

Ἐπὶ θεομηνιῶν συνηθίζεται ἡ φράσις ***ὀργὴ Κυρίου***, διότι πιστεύεται ὅτι ἐκ θεοῦ προέρχονται αὗται, καθὼς ὁ βιβλικὸς κατακλυσμός. Ἐπειδὴ δὲ συμβαίνουν καὶ καταστροφαί, ***χαλάει ὁ κόσμος*** κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, ἀντὶ τοῦ ***ὀργὴ Κυρίου*** ὁ λαὸς ἔπλασε τὸ ἐκφραστικώτερον ***χαλασμὸς Κυρίου.*** Ἡ χρῆσις τῆς φράσεως δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὰς θεομηνίας. Λέγεται καὶ πρὸς δήλωσιν κοινωνικῶν ἀναστατώσεων καταστρεπτικῶν καὶ λοιπῶν ἐκτάκτων συμφορῶν, ἔτι δὲ καὶ λαϊκῶν ἐκδηλώσεων θορυβωδῶν καὶ τῶν παρομοίων.

χάνω τὰ νερά μου, τὸν μπούσουλα.

Ὅταν ἀποπλανώμενος κανεὶς διανοητικῶς δὲν γνωρίζει τί κάμνει, ***χάνει τὰ νερά του,*** καθὼς τὰ ψάρια καὶ πρὸ πάντων τὰ κήτη ἐξερχόμενα ἀπὸ τὴν γνώριμον περιοχὴν δὲν γνωρίζουν ποῦ πλέουν. Ἢ ***χάνει τὸν μπούσουλα,*** καθὼς ὁ πλοίαρχος ἀπολέσας τὴν πυξίδα καὶ τὸν προσανατολισμὸν πλέει εἰς τὴν τύχην. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν perdre la boussole.

χαρά 'ς το !

Ἡ ἐλλειπτικὴ αὐτὴ φράσις οὕτω κατ' ἔγκλισιν τοῦ ἄρθρου εἰρωνικῶς λεγομένη ἐπὶ πράγματος ἀναξίου λόγου προῆλθεν ἀπὸ τὴν πληρεστέραν ***χαρὰ 'ς τὸ πρᾶμα !*** καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἔτι πληρεστέραν ***χαρὰ ποὺ τὴν ἔχει γιὰ τὸ πρᾶμα !*** ἢ κάτι παρόμοιον. Ἡ πρόθεσις ***εἰς*** ἀντὶ τοῦ ***γιὰ*** πιθανῶς κατ' ἀναλογίαν ἄλλων φράσεων. Κατὰ τὸ ***χαρὰ 'ς τὸ πρᾶμα*** λέγεται καὶ ***χαρὰ 'ς τὴν ἀδιαφορία του κτ.*** καὶ ***χαρὰ 'ς τὴν ὀμορφιά !*** ἐπὶ ἐκτάκτου καλλονῆς κυρίως καὶ εἰρωνικῶς.

χώνει τὴ μύτη του.

Ἐκ μεταφορᾶς τοῦ διὰ τῆς ὀσφρήσεως ἰχνηλατοῦντος κυνὸς ἐλέχθη καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου ***χώνει τὴ μύτη του παντοῦ, ἔχωσε τὴ μύτη του σ' αὐτὴ τὴ δουλειὰ κτ.,*** ὅστις παντὶ τρόπῳ ἐπιζητεῖ νὰ ἐνδιαφερθῇ καὶ νὰ ἀναμειχθῇ εἰς ὑποθέσεις ξένας ὄχι διὰ καλὸν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ δι' ἴδιον ὄφελος ὄχι πολὺ θεμιτόν.

ψαρεύω 'ς τὰ θολωμένα νερά, 'ς τὰ θολὰ κτλ.

Αἱ φράσεις σημαίνουν προσπαθῶ νὰ ὠφεληθῶ ἀπὸ τὴν συσκότισιν τῶν πραγμάτων, ὅπως ὁ ψαρᾶς κυρίως τῶν γλυκέων ὑδάτων εὔκολα συλλαμβάνει τὰ ψάρια,

ὅταν τὰ νερὰ εἶναι θολωμένα. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ φράσις ***θολώνω τὰ νερὰ*** = προσπαθῶ νὰ συσκοτίσω τὰ πράγματα, ὥστε νὰ μὴ φανῇ ἡ ἀλήθεια, καὶ οὕτω νὰ ὠφεληθῶ. Αἱ φράσεις φαίνονται ὅτι εἶναι μᾶλλον τῆς λογίας χρήσεως. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν pêcher en eau trouble.

ψωνίζω καβάλλα, ἀπὸ σβέρκο.

Ἡ πρώτη φράσις σημαίνει ἀγοράζω τι χωρὶς νὰ προσέξω εἰς τὴν κακὴν ποιότητά του, καθὼς ὁ ἔφιππος ὁδοιπόρος, ὁ ὁποῖος ἀγοράζων τι χωρὶς νὰ ἀφιππεύσῃ καὶ ἐξετάσῃ ἀπὸ κοντὰ τὸ ἀγοραζόμενον ἀπατᾶται ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν του.

Ἡ δευτέρα ***ψωνίζω ἀπὸ σβέρκο*** ἔχει περιωρισμένην χρῆσιν λεγομένη μόνον ἐπὶ κρέατος προερχομένου ὄχι ἀπὸ καλὸν μέρος τοῦ σφαγίου.

ὡς τὸ κόκκαλο.

Ἐκ τῆς συνηθείας μας τρώγοντες κρέας νὰ γλείφωμεν καὶ τὸ κόκκαλο, δηλαδὴ νὰ μὴ ἀφήσωμεν ἐλαχίστην σάρκα, ἐγεννήθη ἡ μεταφορικὴ φράσις ***τὸν τρώει ὡς τὸ κόκκαλο*** = μὲ διαφόρους τρόπους κατορθώνει ν' ἀποσπάσῃ παρ' αὐτοῦ χρηματικὰ ὀφέλη ποικίλα καὶ οὕτω τὸν ἐξαντλεῖ μέχρι ὀβολοῦ.

Ἡ δὲ φράσις ***βράχηκα ὡς τὸ κόκκαλο*** σημαίνει ἐβράχην τόσον πολύ, ὥστε τὸ ὕδωρ εἰσεχώρησε διὰ τῶν σαρκῶν καὶ ἔφθασεν ἕως τὸ κόκκαλο.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ἐντεῦθεν ἦτο δυνατὸν νὰ προκύψῃ ἡ ἔννοια τῆς ὑπερβολῆς, διὸ καὶ ἐλέχθη ***ἐρωτευμένος ὡς τὸ κόκκαλο*** = εἰς μέγιστον βαθμόν.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ